Непересічна постать визначного ґрунтознавця в історії розвитку географічної науки: до 100-річчя з дня народження І. М. Гоголєва

(24 серпня 1919 р., Бор - 10 травня 1996 р., Москва)

Уклад. Кара Т. С.

Основні віхи навчання

У 1937 р. закінчив середню школу в м. П'ятигорськ

Навчався на факультеті агрохімії і ґрунтознавства Московської сільськогосподарської академії ім. К. А. Тімірязева (1937–1942), закінчив навчання і отримав диплом (з відзнакою) зі спеціальності «агрохімія і ґрунтознавство»

Навчався на командирських курсах в училищі імені Верховної Ради

Львівський період

Працював старшим викладачем фізкультури військової кафедри Львівського політехнічного інституту, старший лаборант кафедри агрономії і ґрунтознавства цього ж інституту (1946–1947)

Працював асистентом кафедри агрономії і ґрунтознавства Львівського сільськогосподарського інституту (1947–1952)

Доцент кафедри агрономії і ґрунтознавства Львівського сільськогосподарського інституту (1952–1955)

З 1955 р. – доцент кафедри фізичної географії Львівського університету імені Івана Франка

Львівський період

- Іван Миколайович Гоголєв створив у Львівському університету імені Івана Франка ґрунтовну експедицію, яка започаткувала великомасштабні обстеження та картографування ґрунтів України, Російської Федерації цілинних земель Північного та Центрального Казахстану .

- Розпочав фундаментальні дослідження у Карпатському регіоні.

- У 1961 р. за ініціативою І. М. Гоголєва було організовано проблемну лабораторію якісної оцінки земель, першочерговим завданням якої було ґрунтовно-геохімічне вивчення ґрунтів Українських Карпат.

- Організував у 1963 р. Всесоюзну раду з ґенези, класифікації і оцінки ґрунтів Українських Карпат, в ході якої була проведена транскарпатська наукова експедиція.

Наукову діяльність І. М. Гоголєв розпочав у 1947 р. ще у Львівському сільському сільськогосподарському інституті з вивчення ґрунтового покрову. Науковцем було вперше детально обстежено “темнозабарвлені” ґрунти (рендзини) Верхньо-Бузького Полісся на площі близько 31 тис. га. (територія Радехівської, Великоглибочинської, Жовківської, Вишневської, Олеської, Стрийської державних сортодільниць). На підставі одержаних результатів, а також матеріалів з інших територій заходу України, І. М. Гоголєв у 1951 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступення кандидата сільськогосподарських наук у Московській сільськогосподарській академії ім. К. А. Тімірязєва.

Гоголев И. Н. Темноцветные почвы (рендзины) Западных областей Украины : дис. ... канд. с.-х. наук / И. Н. Гоголев. — М., 1951. — 203 с.

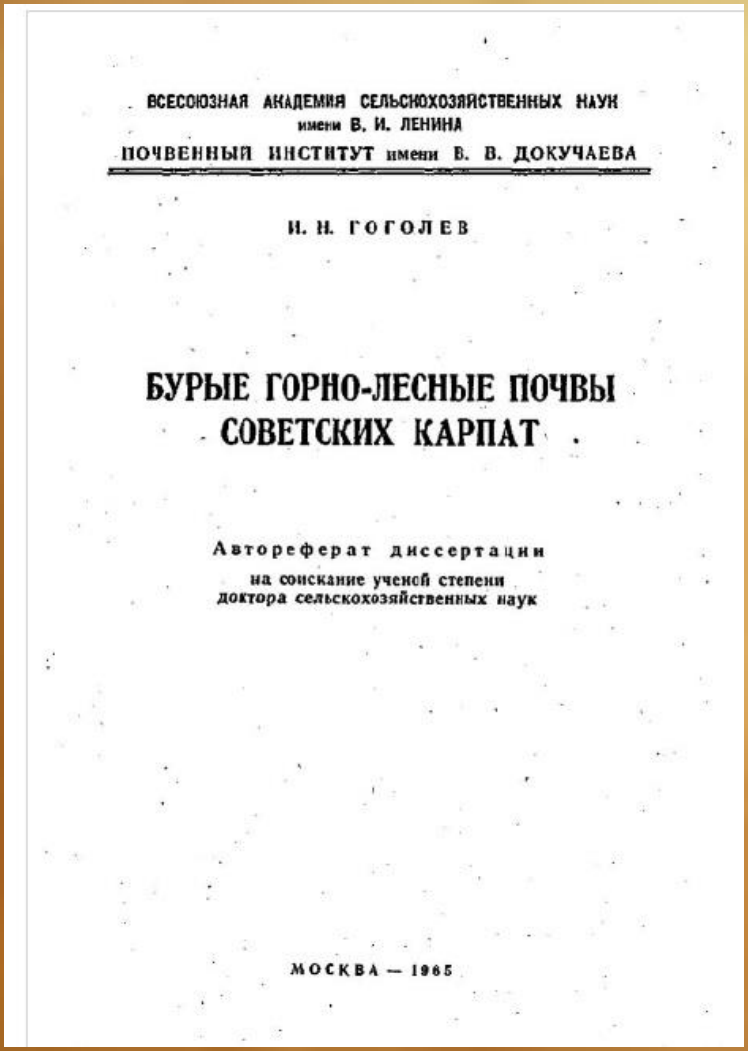

ВСЕСОЮЗНАЯ АКАДЕМИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ НАУК
имени В. И. ЛЕНИНА
ПОЧВЕННЫЙ ИНСТИТУТ имени В. В. ДОКУЧАЕВА

И. Н. ГОГОЛЕВ

БУРЫЕ ГОРНО-ЛЕСНЫЕ ПОЧВЫ СОВЕТСКИХ КАРПАТ

Автореферат диссертации
на соискание ученой степени
доктора сельскохозяйственных наук

МОСКВА — 1965

Гоголев И. Н. Бурые горно-лесные почвы Советских Карпат : автореф. дис. … д-ра с.-х. наук / И. Н. Гоголев. – М., 1965. – 39 с.

Дисертація на здобуття ступеня доктора сільськогосподарських наук була захищена в Інституті ґрунтознавства ім. В. В. Докучаєва у 1965 р. У дисертаційній роботі, що була виконана на матеріалі польових, лабораторних дослідно-експериментальних досліджень у Карпатському регіоні, вчений «обґрунтував теорію фотопротонного гідролізу силікатів. Згідно з нею, провідна роль у процесах вивітрювання гірських порід належить протонам водню, що прижиттєво виділяються автотрофною рослинністю в обмін на катіони прижиттєвих елементів, що поглинаються з ґрунту і порід» (Цит. за вид.: *Професор Іван Гоголєв / упоряд. і ред.: С. П. Позняк. Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2009. С. 9).*

Одеський період

У 1967 р. І. М. Гоголєв був запрошений на посаду професора ректором Одеського державного університету імені І. І. Мечникова О. І. Юрженком.

До 1995 р. вчений завідував ним же відкритою кафедрою ґрунтознавства і географії ґрунтів на геолого-географічному факультеті університету, потім перейшов на посаду наукового керівника ПНДЛ-4.

У 1971 р. при кафедрі ним була створена Проблемна науково-дослідна лабораторія географії і охорони ґрунтів Чорноземної зони, незмінним керівником якої був сам професор І. М. Гоголєв.

З 1991 р. з ініціативи І. М. Гоголєва були започатковані роботи з організації дослідно-виробничої мережі моніторингу ґрунтів масивів зрощення Одеської обл.

Одеський період

- При кафедрі була організована ґрунтово-географічна експедиція, яка у 1967–1987 рр. проводила дослідження в Сибіру, Забайкаллі, на Далекому Сході, в Центральному Казахстані.

- Під керівництвом І. М. Гоголєва було налагоджено активне міжнародне співробітництво кафедри ґрунтознавства. Був введений сумісний проект в області охорони ґрунтів з Технічним університетом Берліна.

- За його ініціативи було організовано Український національний центр міжнародної мережі в галузі зрошення і дренажу.

- Науковець відкрив явище «лужного удару» та розробив рекомендації по нейтралізації негативної дії цього явища на продуктивність ґрунтів.

Колектив кафедри фізичної географії Львівського університету, 1958 р. Сидять: четвертий зліва І. М. Гоголєв

Дослідження грунтів Карпат: О. Г. Топчієв, З. В. Проскура, Е. І. Беленя, І. М. Гоголєв, О. М. Анастасьєва, 1962 р.

Виступ І. М. Гоголєва на Всесоюзній нараді з ґенези, класифікації і сільськогосподарської типології ґрунтів Радянських Карпат і прилеглих територій, 1963 р.

***Фотоматеріали тут і далі з книги**: Професор Іван Гоголєв / упоряд. і ред.: С. П. Позняк ; упоряд.: В. І. Тригуб; ОНУ ім. І. І. Мечникова, Укр. т-во грунтознавців і агрохіміків. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2009. – 585 с.*
***Шифр:** 147/13357*

Співробітники ґрунтознавчої експедиції Львівського університету, 1967 р.

Професор Н. Б. Вернандер ознайомлює І. М. Гоголєва з відгуком офіційного опонента, Москва, 1965 р.

Кафедра грунтознавства і географії грунтів Одеського університету, 1968 р.

Верхній ряд: Л. Рудакова, П. Челядник, В. Пижов, Б. Тютюнник, Г. Клюкін

Нижній ряд: Г. Поцелуєва, І. Волошин, Т. Гладишенко, С. Бракін, Н. Ільченко, зав. каф., проф. І. М. Гоголєв

Професор І. М. Гоголєв серед учасників координаційно-методичної комісії з ґрунтознавства, Ялта, 1982 р.

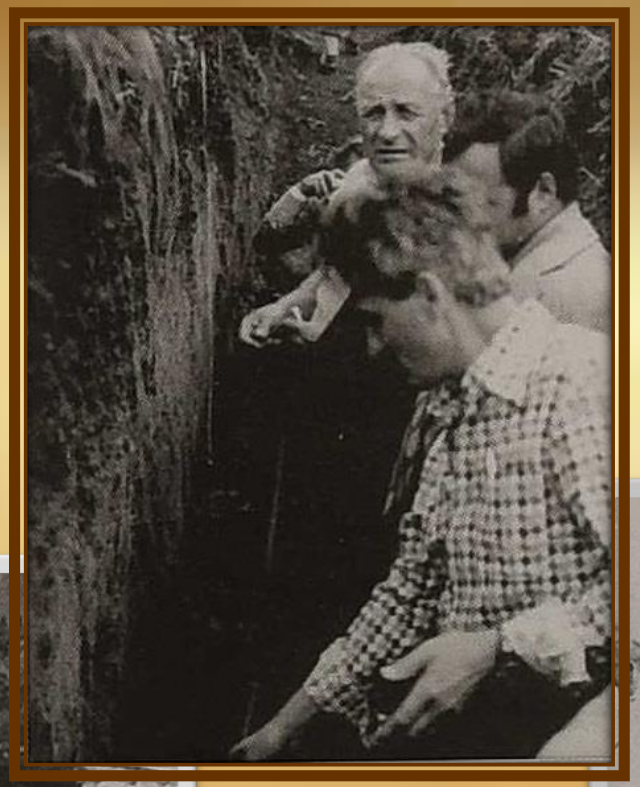

Професор І. М. Гоголєв і доцент Я. М. Біланчин вивчають у траншеї чорноземи Татарбунарської зрошувальної системи, Одеська обл., 1983 р.

Професор І. М. Гоголєв серед учасників VII з'їзду Всесоюзного товариства ґрунтознавців, Ташкент, 1985 р.

Гоголев И. Н. Рендзинные (перегнойно-карбонатные) почвы Западноукраинского Полесья и их генезис / И. Н. Гоголев // Природные условия и ресурсы Полесья : труды конф. По вопросам развития производительных сил Полесья УССР. – Киев : Изд. АН УССР, 1958. – Вып. 1. – С. 40–46. ***Шифр: 88-а/933***

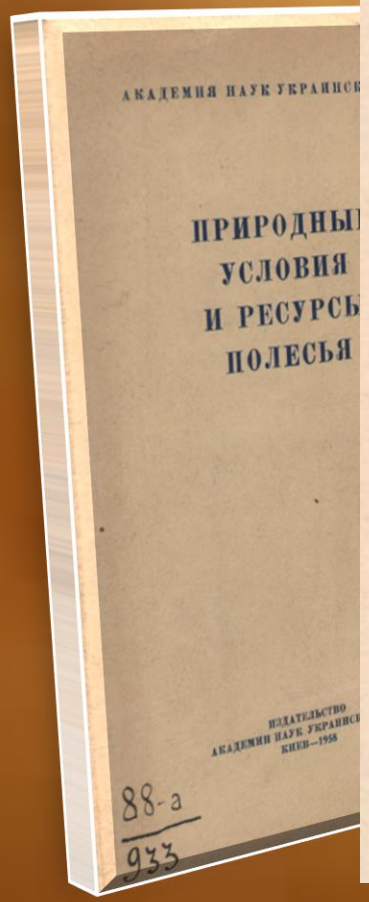

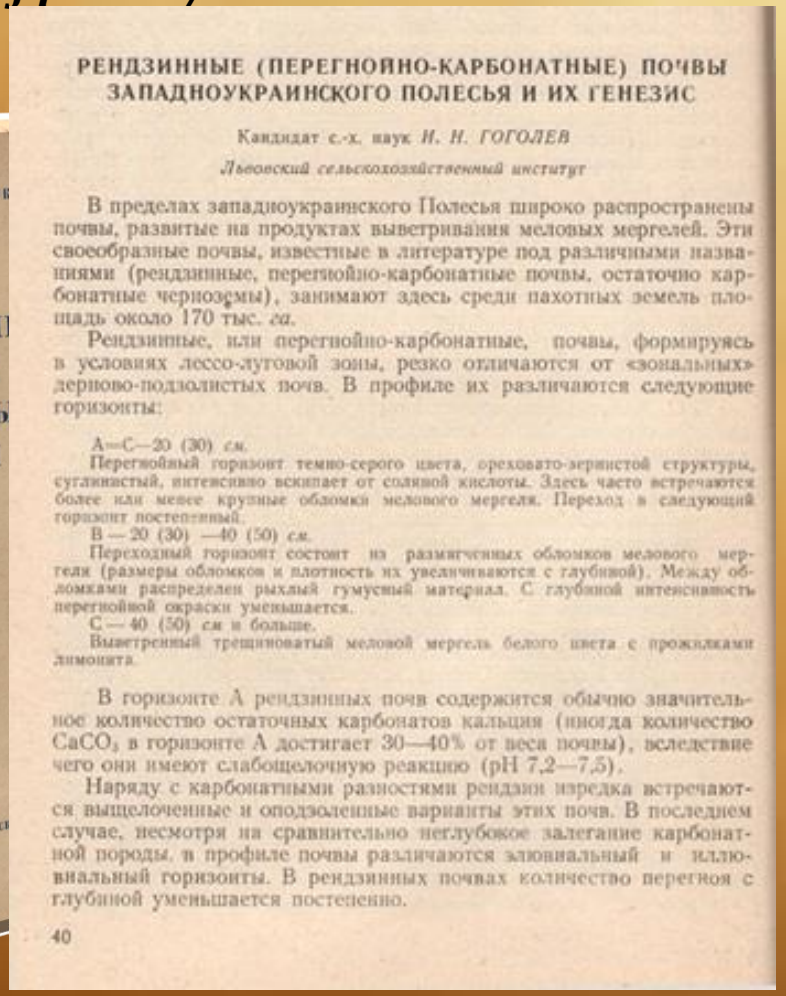

РЕНДЗИННЫЕ (ПЕРЕГНОЙНО-КАРБОНАТНЫЕ) ПОЧВЫ ЗАПАДНОУКРАИНСКОГО ПОЛЕСЬЯ И ИХ ГЕНЕЗИС

Кандидат с.-х. наук *И. Н. ГОГОЛЕВ*

Львовский сельскохозяйственный институт

В пределах западноукраинского Полесья широко распространены почвы, развитые на продуктах выветривания меловых мергелей. Эти своеобразные почвы, известные в литературе под различными названиями (рендзинные, перегнойно-карбонатные почвы, остаточно карбонатные черноземы), занимают здесь среди пахотных земель площадь около 170 тыс. *га*.

Рендзинные, или перегнойно-карбонатные, почвы, формируясь в условиях лессо-луговой зоны, резко отличаются от «зональных» дерново-подзолистых почв. В профиле их различаются следующие горизонты:

A—C—20 (30) *см*.

Перегнойный горизонт темно-серого цвета, ореховато-зернистой структуры, суглинистый, интенсивно вскипает от соляной кислоты. Здесь часто встречаются более или менее крупные обломки мелового мергеля. Переход в следующий горизонт постепенный.

B — 20 (30) —40 (50) *см*.

Переходный горизонт состоит из размягченных обломков мелового мергеля (размеры обломков и плотность их увеличиваются с глубиной). Между обломками распределен рыхлый гумусный материал. С глубиной интенсивность перегнойной окраски уменьшается.

C — 40 (50) *см* и больше.

Выветренный трещиноватый меловой мергель белого цвета с прожилками лимонита.

В горизонте А рендзинных почв содержится обычно значительное количество остаточных карбонатов кальция (иногда количество $CaCO_3$ в горизонте А достигает 30—40% от веса почвы), вследствие чего они имеют слабощелочную реакцию (pH 7,2—7,5).

Наряду с карбонатными разностями рендзин изредка встречаются выщелоченные и оподзоленные варианты этих почв. В последнем случае, несмотря на сравнительно неглубокое залегание карбонатной породы, в профиле почвы различаются элювиальный и иллювиальный горизонты. В рендзинных почвах количество перегноя с глубиной уменьшается постепенно.

Гоголєв І. М. Схема класифікації ґрунтів західних областей України для цілей крупномасшабної зйомки / І. М. Гоголєв // Наукові записки Львівського державного університету. – 1959. – Т. 41, вип. 5 : Географічний збірник. – С. 94–107.
Шифр: 217/414

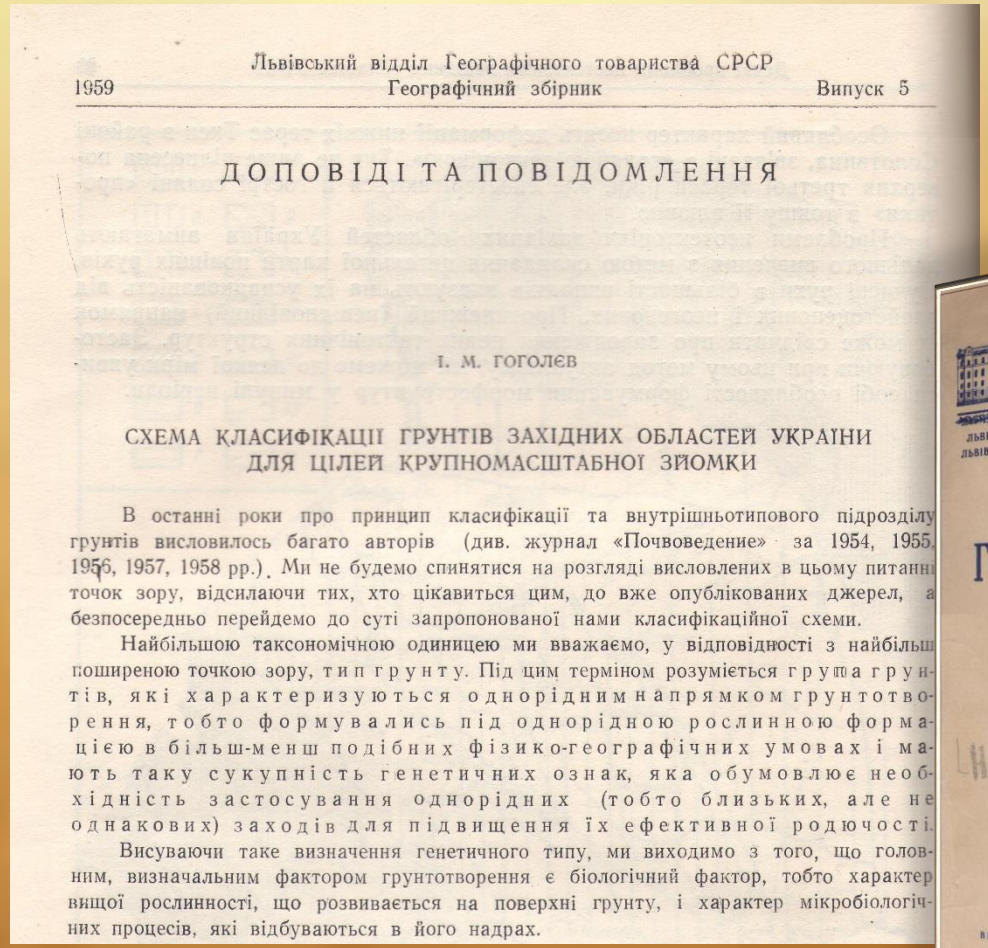

Львівський відділ Географічного товариства СРСР
1959 Географічний збірник Випуск 5

ДОПОВІДІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

І. М. ГОГОЛЄВ

СХЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ҐРУНТІВ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ ДЛЯ ЦІЛЕЙ КРУПНОМАСШТАБНОЇ ЗЙОМКИ

В останні роки про принцип класифікації та внутрішньотипового підрозділу ґрунтів висловилось багато авторів (див. журнал «Почвоведение» за 1954, 1955, 1956, 1957, 1958 рр.). Ми не будемо спинятися на розгляді висловлених в цьому питанні точок зору, відсилаючи тих, хто цікавиться цим, до вже опублікованих джерел, а безпосередньо перейдемо до суті запропонованої нами класифікаційної схеми.

Найбільшою таксономічною одиницею ми вважаємо, у відповідності з найбільш поширеною точкою зору, тип ґрунту. Під цим терміном розуміється група ґрунтів, які характеризуються однорідним напрямком ґрунтотворення, тобто формувались під однорідною рослинною формацією в більш-менш подібних фізико-географічних умовах і мають таку сукупність генетичних ознак, яка обумовлює необхідність застосування однорідних (тобто близьких, але не однакових) заходів для підвищення їх ефективної родючості.

Висуваючи таке визначення генетичного типу, ми виходимо з того, що головним, визначальним фактором ґрунтотворення є біологічний фактор, тобто характер вищої рослинності, що розвивається на поверхні ґрунту, і характер мікробіологічних процесів, які відбуваються в його надрах.

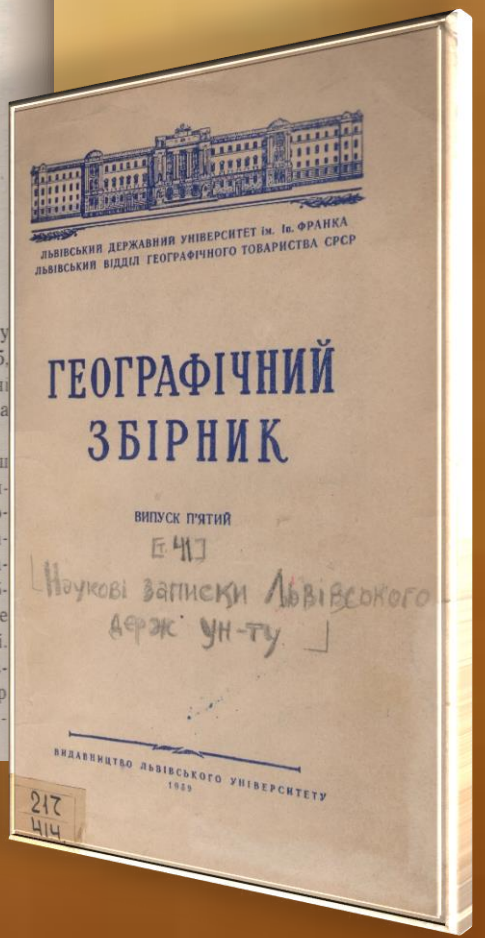

Гоголев И. Н. К вопросу о культурном почвообразовательном процессе в Прикарпатье / И. Н. Гоголев, Д. И. Ковалишин // Наукові записки Львівського державного університету. – 1963. – Вип. 7 : Географічний збірник. – С. 5–14. ***Шифр: 217/414***

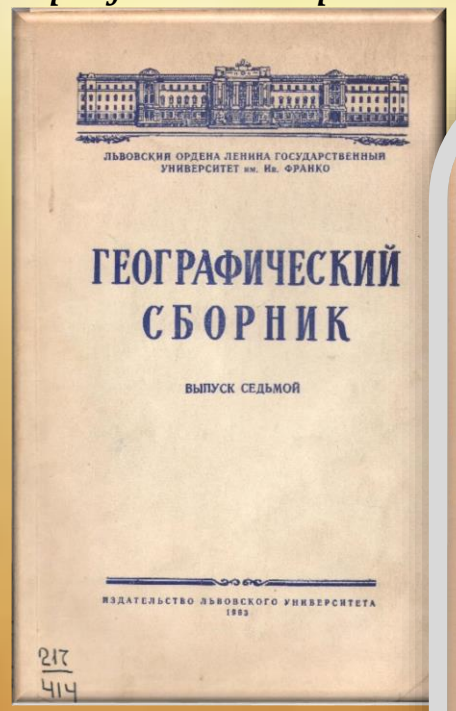

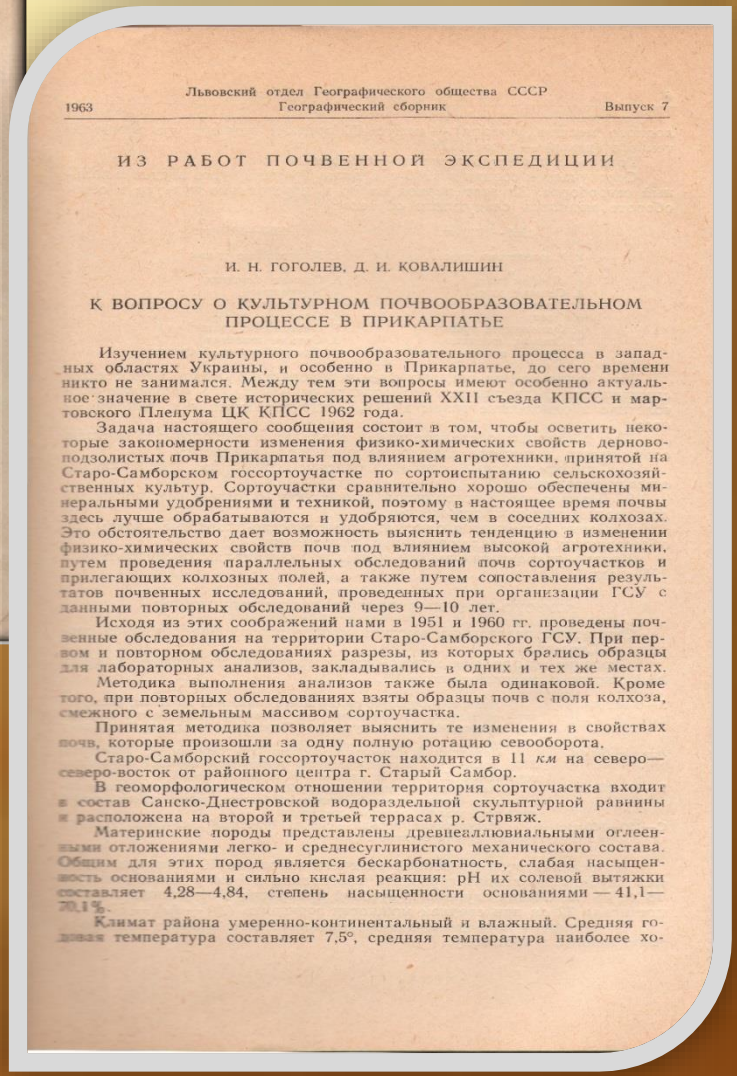

Львовский отдел Географического общества СССР
1963 Географический сборник Выпуск 7

ИЗ РАБОТ ПОЧВЕННОЙ ЭКСПЕДИЦИИ

И. Н. ГОГОЛЕВ, Д. И. КОВАЛИШИН

К ВОПРОСУ О КУЛЬТУРНОМ ПОЧВООБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ В ПРИКАРПАТЬЕ

Изучением культурного почвообразовательного процесса в западных областях Украины, и особенно в Прикарпатье, до сего времени никто не занимался. Между тем эти вопросы имеют особенно актуальное значение в свете исторических решений XXII съезда КПСС и мартовского Пленума ЦК КПСС 1962 года.

Задача настоящего сообщения состоит в том, чтобы осветить некоторые закономерности изменения физико-химических свойств дерново-подзолистых почв Прикарпатья под влиянием агротехники, принятой на Старо-Самборском госсортоучастке по сортоиспытанию сельскохозяйственных культур. Сортоучастки сравнительно хорошо обеспечены минеральными удобрениями и техникой, поэтому в настоящее время почвы здесь лучше обрабатываются и удобряются, чем в соседних колхозах. Это обстоятельство дает возможность выяснить тенденцию в изменении физико-химических свойств почв под влиянием высокой агротехники, путем проведения параллельных обследований почв сортоучастков и прилегающих колхозных полей, а также путем сопоставления результатов почвенных исследований, проведенных при организации ГСУ с данными повторных обследований через 9—10 лет.

Исходя из этих соображений нами в 1951 и 1960 гг. проведены почвенные обследования на территории Старо-Самборского ГСУ. При первом и повторном обследованиях разрезы, из которых брались образцы для лабораторных анализов, закладывались в одних и тех же местах.

Методика выполнения анализов также была одинаковой. Кроме того, при повторных обследованиях взяты образцы почв с поля колхоза, смежного с земельным массивом сортоучастка.

Принятая методика позволяет выяснить те изменения в свойствах почв, которые произошли за одну полную ротацию севооборота.

Старо-Самборский госсортоучасток находится в 11 км на северо—северо-восток от районного центра г. Старый Самбор.

В геоморфологическом отношении территория сортоучастка входит в состав Санско-Днестровской водораздельной скульптурной равнины и расположена на второй и третьей террасах р. Стрвяж.

Материнские породы представлены древнеаллювиальными оглеенными отложениями легко- и среднесуглинистого механического состава. Общим для этих пород является бескарбонатность, слабая насыщенность основаниями и сильно кислая реакция: pH их солевой вытяжки составляет 4,28—4,84, степень насыщенности основаниями — 41,1—70,1%.

Климат района умеренно-континентальный и влажный. Средняя годовая температура составляет 7,5°, средняя температура наиболее хо-

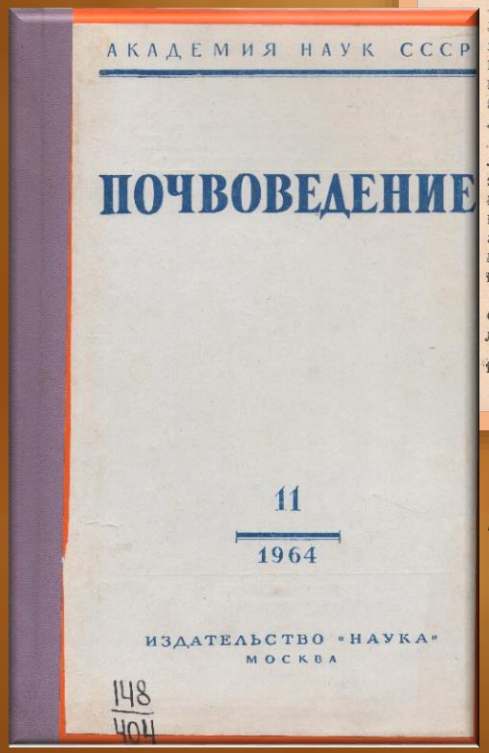

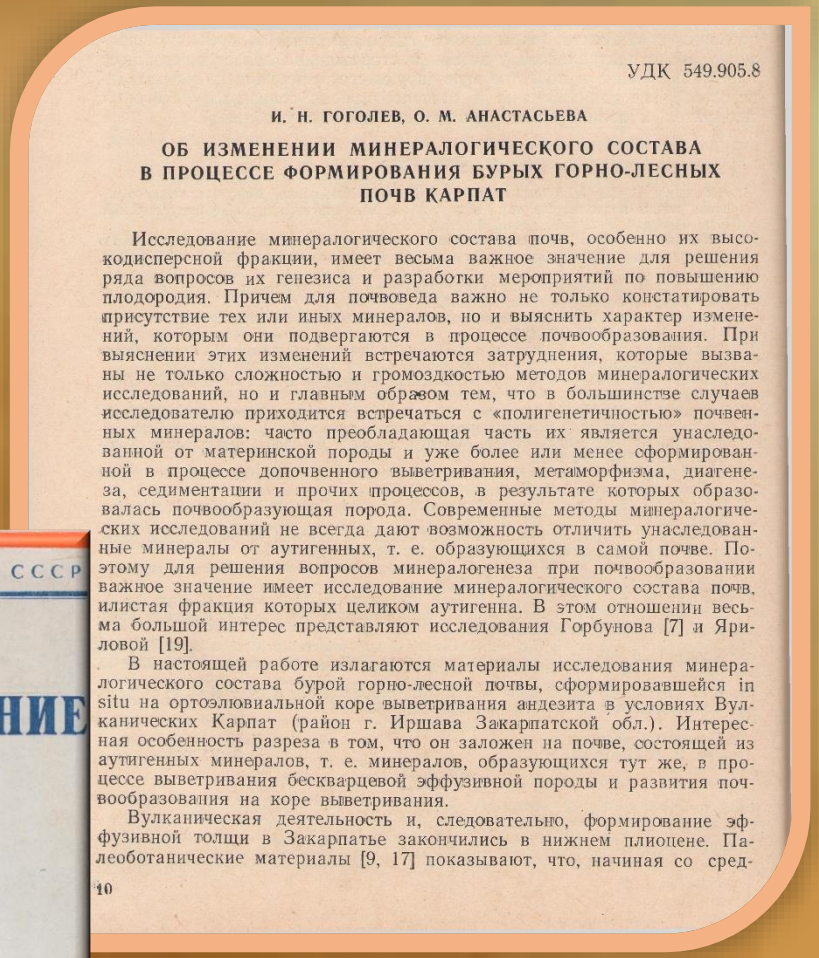

УДК 549.905.8

И. Н. ГОГОЛЕВ, О. М. АНАСТАСЬЕВА

ОБ ИЗМЕНЕНИИ МИНЕРАЛОГИЧЕСКОГО СОСТАВА В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ БУРЫХ ГОРНО-ЛЕСНЫХ ПОЧВ КАРПАТ

Исследование минералогического состава почв, особенно их высокодисперсной фракции, имеет весьма важное значение для решения ряда вопросов их генезиса и разработки мероприятий по повышению плодородия. Причем для почвоведа важно не только констатировать присутствие тех или иных минералов, но и выяснить характер изменений, которым они подвергаются в процессе почвообразования. При выяснении этих изменений встречаются затруднения, которые вызваны не только сложностью и громоздкостью методов минералогических исследований, но и главным образом тем, что в большинстве случаев исследователю приходится встречаться с «полигенетичностью» почвенных минералов: часто преобладающая часть их является унаследованной от материнской породы и уже более или менее сформированной в процессе допочвенного выветривания, метаморфизма, диагенеза, седиментации и прочих процессов, в результате которых образовалась почвообразующая порода. Современные методы минералогических исследований не всегда дают возможность отличить унаследованные минералы от аутигенных, т. е. образующихся в самой почве. Поэтому для решения вопросов минералогенеза при почвообразовании важное значение имеет исследование минералогического состава почв, илистая фракция которых целиком аутигенна. В этом отношении весьма большой интерес представляют исследования Горбунова [7] и Ярловой [19].

В настоящей работе излагаются материалы исследования минералогического состава бурой горно-лесной почвы, сформировавшейся in situ на ортоэлювиальной коре выветривания андезита в условиях Вулканических Карпат (район г. Иршава Закарпатской обл.). Интересная особенность разреза в том, что он заложен на почве, состоящей из аутигенных минералов, т. е. минералов, образующихся тут же, в процессе выветривания бесскварцевой эффузивной породы и развития почвообразования на коре выветривания.

Вулканическая деятельность и, следовательно, формирование эффузивной толщи в Закарпатье закончились в нижнем плиоцене. Палеоботанические материалы [9, 17] показывают, что, начиная со сред-

10

Гоголев И. Н. Об изменении минералогического состава в процессе формирования бурых горно-лесных почв Карпат / И. Н. Гоголев, О. М. Анастасьева // Почвоведение. – 1964. – № 11. – С. 10–22. ***Шифр: 148/404***

Гоголєв І. М. До питання про вертикальну зональність ґрунтів у межах гірсько-лісового поясу Радянських Карпат / І. М. Гоголєв // Вісник Львівського ордена Леніна державного університету ім. І. Франка. Серія географічна. – 1964. – С. 18–22. ***Шифр: 21/883***

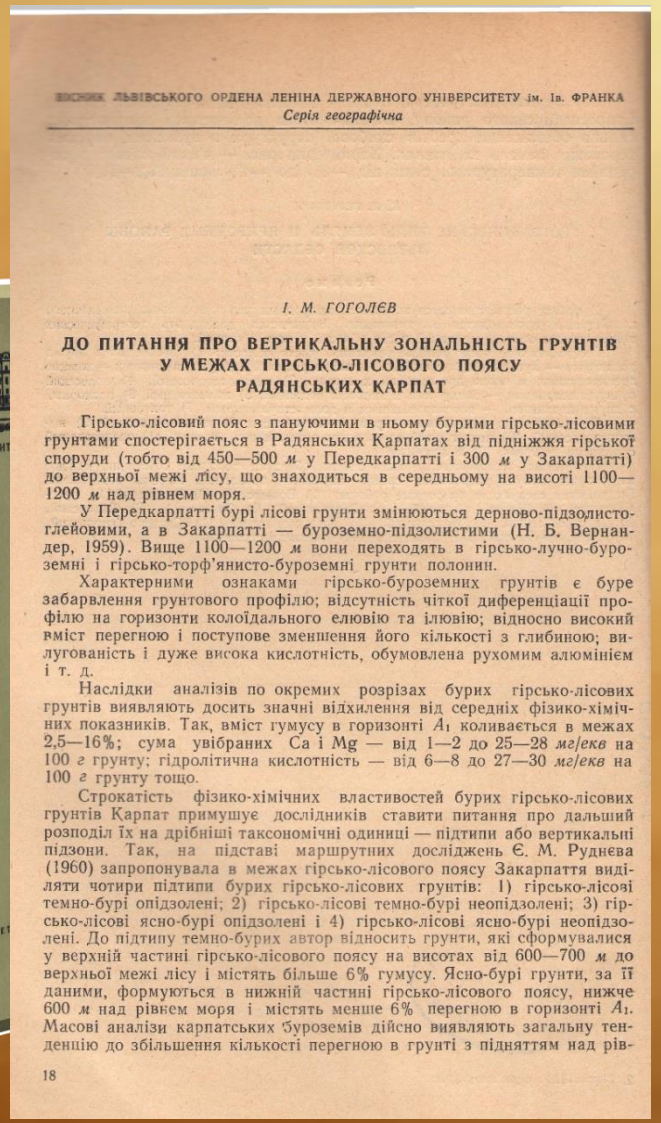

ВІСНИК ЛЬВІВСЬКОГО ОРДЕНА ЛЕНІНА ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ім. Ів. ФРАНКА
Серія географічна

І. М. ГОГОЛЄВ

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЕРТИКАЛЬНУ ЗОНАЛЬНІСТЬ ҐРУНТІВ У МЕЖАХ ГІРСЬКО-ЛІСОВОГО ПОЯСУ РАДЯНСЬКИХ КАРПАТ

Гірсько-лісовий пояс з пануючими в ньому бурими гірсько-лісовими ґрунтами спостерігається в Радянських Карпатах від підніжжя гірської споруди (тобто від 450—500 *м* у Передкарпатті і 300 *м* у Закарпатті) до верхньої межі лісу, що знаходиться в середньому на висоті 1100—1200 *м* над рівнем моря.

У Передкарпатті бурі лісові ґрунти змінюються дерново-підзолисто-глейовими, а в Закарпатті — буроземно-підзолистими (Н. Б. Вернандер, 1959). Вище 1100—1200 *м* вони переходять в гірсько-лучно-буроземні і гірсько-торф'янисто-буроземні ґрунти полонин.

Характерними ознаками гірсько-буроземних ґрунтів є буре забарвлення ґрунтового профілю; відсутність чіткої диференціації профілю на горизонти колоїдального елювію та ілювію; відносно високий вміст перегною і поступове зменшення його кількості з глибиною; вилугованість і дуже висока кислотність, обумовлена рухомим алюмінієм і т. д.

Наслідки аналізів по окремих розрізах бурих гірсько-лісових ґрунтів виявляють досить значні відхилення від середніх фізико-хімічних показників. Так, вміст гумусу в горизонті A_1 коливається в межах 2,5—16%; сума увібраних Ca і Mg — від 1—2 до 25—28 *мг/екв* на 100 *г* ґрунту; гідролітична кислотність — від 6—8 до 27—30 *мг/екв* на 100 *г* ґрунту тощо.

Строкатість фізико-хімічних властивостей бурих гірсько-лісових ґрунтів Карпат примушує дослідників ставити питання про дальший розподіл їх на дрібніші таксономічні одиниці — підтипи або вертикальні підзони. Так, на підставі маршрутних досліджень Є. М. Руднєва (1960) запропонувала в межах гірсько-лісового поясу Закарпаття виділяти чотири підтипи бурих гірсько-лісових ґрунтів: 1) гірсько-лісові темно-бурі опідзолені; 2) гірсько-лісові темно-бурі неопідзолені; 3) гірсько-лісові ясно-бурі опідзолені і 4) гірсько-лісові ясно-бурі неопідзолені. До підтипу темно-бурих автор відносить ґрунти, які сформувалися у верхній частині гірсько-лісового поясу на висотах від 600—700 *м* до верхньої межі лісу і містять більше 6% гумусу. Ясно-бурі ґрунти, за її даними, формуються в нижній частині гірсько-лісового поясу, нижче 600 *м* над рівнем моря і містять менше 6% перегною в горизонті A_1. Масові аналізи карпатських буроземів дійсно виявляють загальну тенденцію до збільшення кількості перегною в ґрунті з підняттям над рів-

18

Гоголев И. Н. Орошаемые черноземы и темно-каштановые почвы юга Украины и управление их водно-солевым режимом и плодородием / И. Н. Гоголев, Р. А. Баер // Успехи почвоведения : советские почвоведы к XIII Междунар. конгр. почвоведов (Гамбург, 1986 г.). – М. : Наука, 1986. – С. 238–244. ***Шифр: 147/11150***

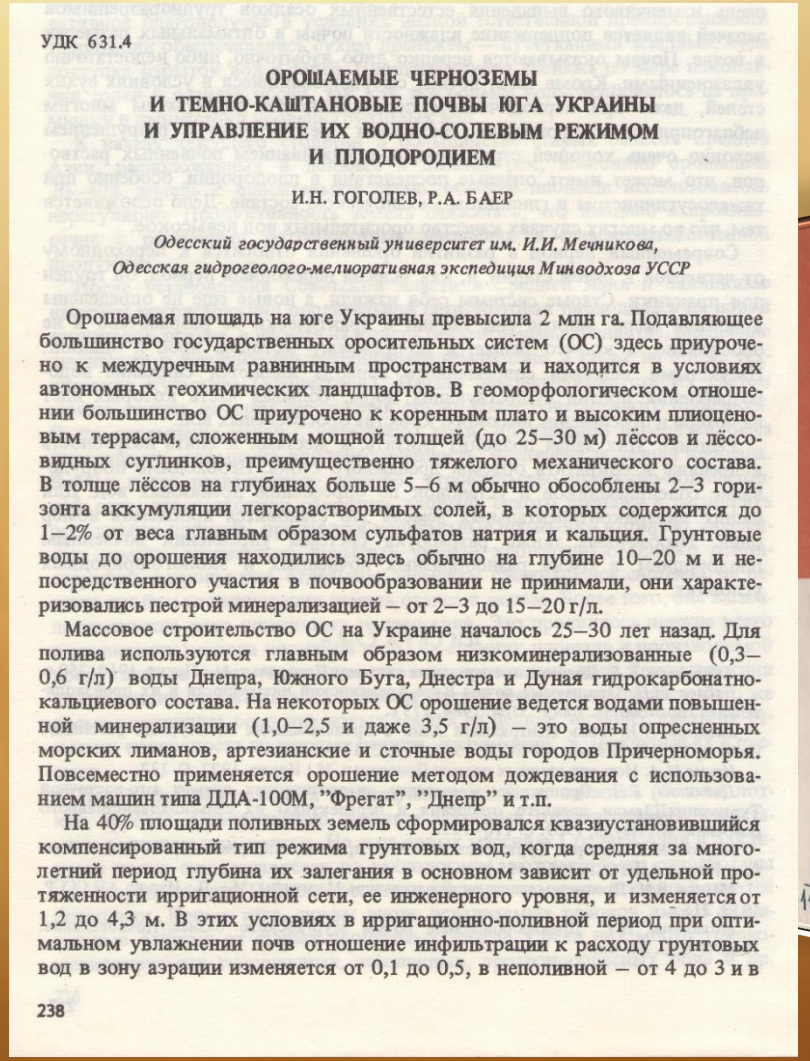

УДК 631.4

ОРОШАЕМЫЕ ЧЕРНОЗЕМЫ И ТЕМНО-КАШТАНОВЫЕ ПОЧВЫ ЮГА УКРАИНЫ И УПРАВЛЕНИЕ ИХ ВОДНО-СОЛЕВЫМ РЕЖИМОМ И ПЛОДОРОДИЕМ

И.Н. ГОГОЛЕВ, Р.А. БАЕР

Одесский государственный университет им. И.И. Мечникова,
Одесская гидрогеолого-мелиоративная экспедиция Минводхоза УССР

Орошаемая площадь на юге Украины превысила 2 млн га. Подавляющее большинство государственных оросительных систем (ОС) здесь приурочено к междуречным равнинным пространствам и находится в условиях автономных геохимических ландшафтов. В геоморфологическом отношении большинство ОС приурочено к коренным плато и высоким плиоценовым террасам, сложенным мощной толщей (до 25–30 м) лёссов и лёссовидных суглинков, преимущественно тяжелого механического состава. В толще лёссов на глубинах больше 5–6 м обычно обособлены 2–3 горизонта аккумуляции легкорастворимых солей, в которых содержится до 1–2% от веса главным образом сульфатов натрия и кальция. Грунтовые воды до орошения находились здесь обычно на глубине 10–20 м и непосредственного участия в почвообразовании не принимали, они характеризовались пестрой минерализацией – от 2–3 до 15–20 г/л.

Массовое строительство ОС на Украине началось 25–30 лет назад. Для полива используются главным образом низкоминерализованные (0,3–0,6 г/л) воды Днепра, Южного Буга, Днестра и Дуная гидрокарбонатно-кальциевого состава. На некоторых ОС орошение ведется водами повышенной минерализации (1,0–2,5 и даже 3,5 г/л) – это воды опресненных морских лиманов, артезианские и сточные воды городов Причерноморья. Повсеместно применяется орошение методом дождевания с использованием машин типа ДДА-100М, "Фрегат", "Днепр" и т.п.

На 40% площади поливных земель сформировался квазиустановившийся компенсированный тип режима грунтовых вод, когда средняя за многолетний период глубина их залегания в основном зависит от удельной протяженности ирригационной сети, ее инженерного уровня, и изменяется от 1,2 до 4,3 м. В этих условиях в ирригационно-поливной период при оптимальном увлажнении почв отношение инфильтрации к расходу грунтовых вод в зону аэрации изменяется от 0,1 до 0,5, в неполивной – от 4 до 3 и в

238

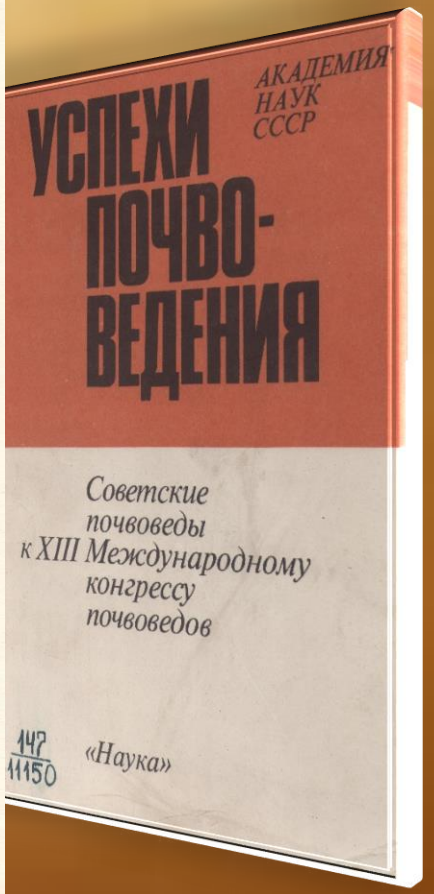

Природа Украинской СССР. Почвы / Н. Б. Вернандер, И. Н. Гоголев, Д. И. Ковалишин [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1986. – 216 с. ***Шифр: 147/11036***

У книзі подана характеристика ґрунтового покриву УРСР. Висвітлені поняття про ґрунт та його місце в біосфері, історія вивчення ґрунтів, вплив природних умов на ґрунтоутворення, закономірності географічного поширення ґрунтів. Подано опис ґрунтового покриву рівнинних ґрунтових зон та гірських областей, наведені дані про зміни ґрунтів під впливом антропогенних факторів, про охорону ґрунтів. Розглянуті також питання і меліорації ґрунтів.

Методические рекомендации по контролю состояния орошаемых черноземов / И. Н. Гоголев, Р. А. Баер, Д. А. Манукьян [и др.]. – М., 1989. – 140 с.
Шифр: 147/12871

«Методические рекомендации по контролю состояния орошаемых черноземов» – це теоретична і практична основа моніторингу ґрунтів. У книзі наведені основні положення ґрунтового моніторингу на зрошуваних чорноземах, що включає – відповідно до існуючого визначення – спостереження, оцінку і прогноз розвитку цього ґрунтового типу при інтенсивному антропогенному впливі.

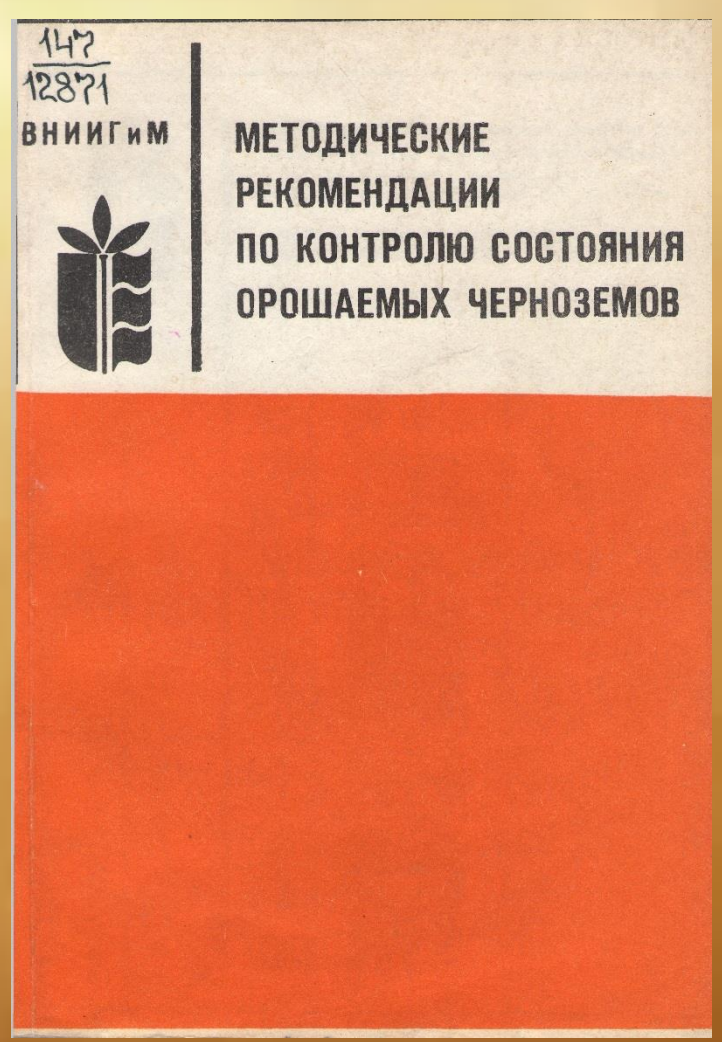

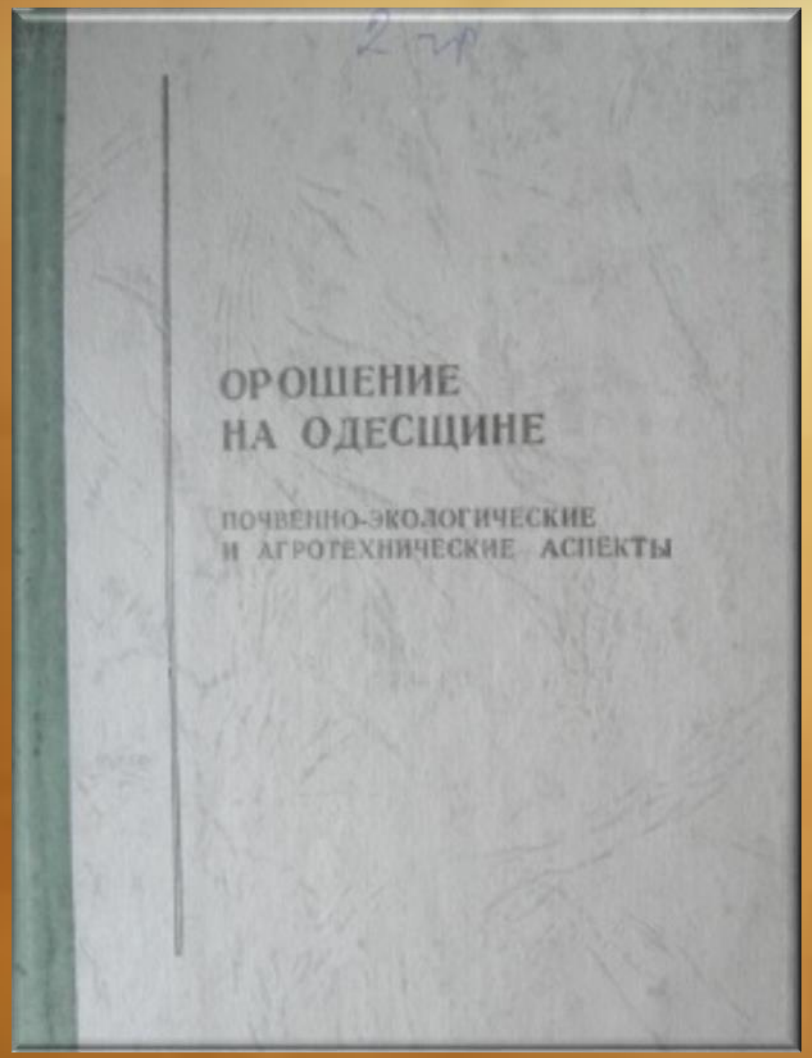

Орошение на Одесщине: почвенно-экологические и агротехнические аспекты / И. Н. Гоголев, Р. А. Баер, А. Г. Кулибабич, [и др.] ; редкол.: И. Я. Сичук ; наук. ред. И. Н. Гоголев, В. Г. Друзяк. – Одесса : Ред.-изд. отдел обл. управления по печати, 1992. – 434 с. ***Шифр: П9(4Ук)06***

У монографічному виданні узагальнено науковий і виробничий досвід зрошення на Одещині за останні 25 років. Використано дані наукових установ області та описано технологію вирощування основних культур з урахуванням практичних результатів передових господарств Одещини. Показано застосування природно-меліоративної обстановки і ґрунтів під впливом зрошення, дані рекомендації з управління ґрунтово-меліоративної обстановки на зрошуваних землях і охорони навколишнього середовища.

Оценка обеспеченности растений фосфатами на орошаемых черноземах юга УССР / И. Н. Гоголев, Г. С. Сухорукаова, Л. П. Кравчик, В. П. Бурлака // Агрохимия. – 1987. – № 7. – С. 22–26.
Шифр: 148/1581

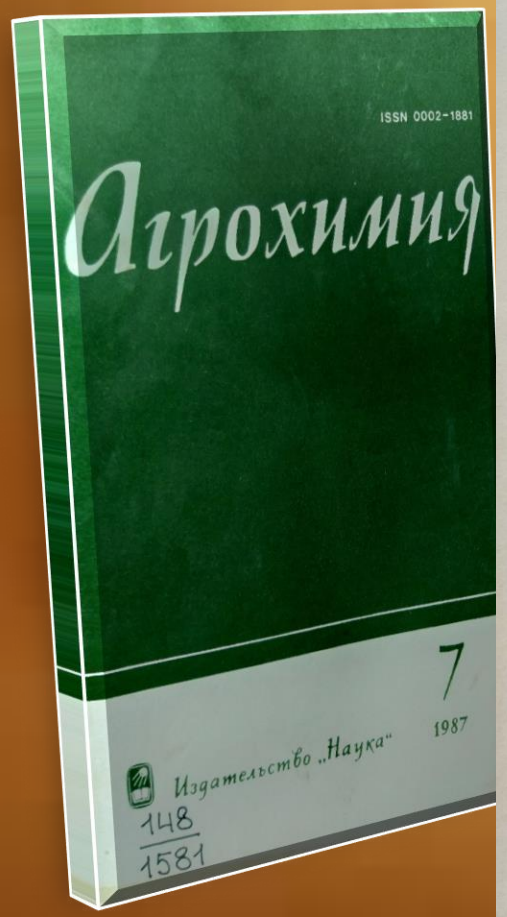

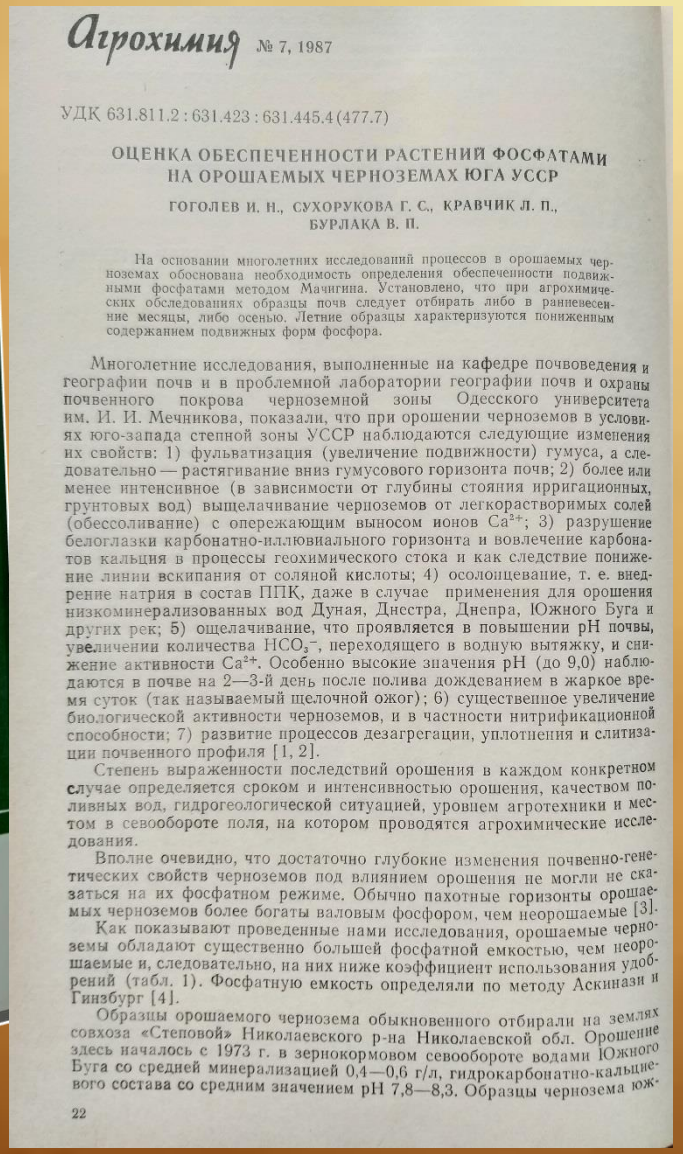
Агрохимия № 7, 1987

УДК 631.811.2 : 631.423 : 631.445.4 (477.7)

ОЦЕНКА ОБЕСПЕЧЕННОСТИ РАСТЕНИЙ ФОСФАТАМИ НА ОРОШАЕМЫХ ЧЕРНОЗЕМАХ ЮГА УССР

ГОГОЛЕВ И. Н., СУХОРУКОВА Г. С., КРАВЧИК Л. П., БУРЛАКА В. П.

На основании многолетних исследований процессов в орошаемых черноземах обоснована необходимость определения обеспеченности подвижными фосфатами методом Мачигина. Установлено, что при агрохимических обследованиях образцы почв следует отбирать либо в ранневесенние месяцы, либо осенью. Летние образцы характеризуются пониженным содержанием подвижных форм фосфора.

Многолетние исследования, выполненные на кафедре почвоведения и географии почв и в проблемной лаборатории географии почв и охраны почвенного покрова черноземной зоны Одесского университета им. И. И. Мечникова, показали, что при орошении черноземов в условиях юго-запада степной зоны УССР наблюдаются следующие изменения их свойств: 1) фульватизация (увеличение подвижности) гумуса, а следовательно — растягивание вниз гумусового горизонта почв; 2) более или менее интенсивное (в зависимости от глубины стояния ирригационных, грунтовых вод) выщелачивание черноземов от легкорастворимых солей (обессоливание) с опережающим выносом ионов Ca^{2+}; 3) разрушение белоглазки карбонатно-иллювиального горизонта и вовлечение карбонатов кальция в процессы геохимического стока и как следствие понижение линии вскипания от соляной кислоты; 4) осолонцевание, т. е. внедрение натрия в состав ППК, даже в случае применения для орошения низкоминерализованных вод Дуная, Днестра, Днепра, Южного Буга и других рек; 5) ощелачивание, что проявляется в повышении pH почвы, увеличении количества HCO_3^-, переходящего в водную вытяжку, и снижение активности Ca^{2+}. Особенно высокие значения pH (до 9,0) наблюдаются в почве на 2—3-й день после полива дождеванием в жаркое время суток (так называемый щелочной ожог); 6) существенное увеличение биологической активности черноземов, и в частности нитрификационной способности; 7) развитие процессов дезагрегации, уплотнения и слитизации почвенного профиля [1, 2].

Степень выраженности последствий орошения в каждом конкретном случае определяется сроком и интенсивностью орошения, качеством поливных вод, гидрогеологической ситуацией, уровнем агротехники и местом в севообороте поля, на котором проводятся агрохимические исследования.

Вполне очевидно, что достаточно глубокие изменения почвенно-генетических свойств черноземов под влиянием орошения не могли не сказаться на их фосфатном режиме. Обычно пахотные горизонты орошаемых черноземов более богаты валовым фосфором, чем неорошаемые [3].

Как показывают проведенные нами исследования, орошаемые черноземы обладают существенно большей фосфатной емкостью, чем неорошаемые и, следовательно, на них ниже коэффициент использования удобрений (табл. 1). Фосфатную емкость определяли по методу Аскинази и Гинзбург [4].

Образцы орошаемого чернозема обыкновенного отбирали на землях совхоза «Степовой» Николаевского р-на Николаевской обл. Орошение здесь началось с 1973 г. в зернокормовом севообороте водами Южного Буга со средней минерализацией 0,4—0,6 г/л, гидрокарбонатно-кальциевого состава со средним значением pH 7,8—8,3. Образцы чернозема юж-

22

Генетические особенности и свойства черноземов, орошаемых водами опресненного лимана Сасик и пути повышения их продуктивности / И. Н. Гоголев, С. П. Позняк, Н. И. Тортик [и др.] // Агрохимия и почвоведение. – 1988. – Вып. 51. – С. 61–66.
Шифр: 148/1705

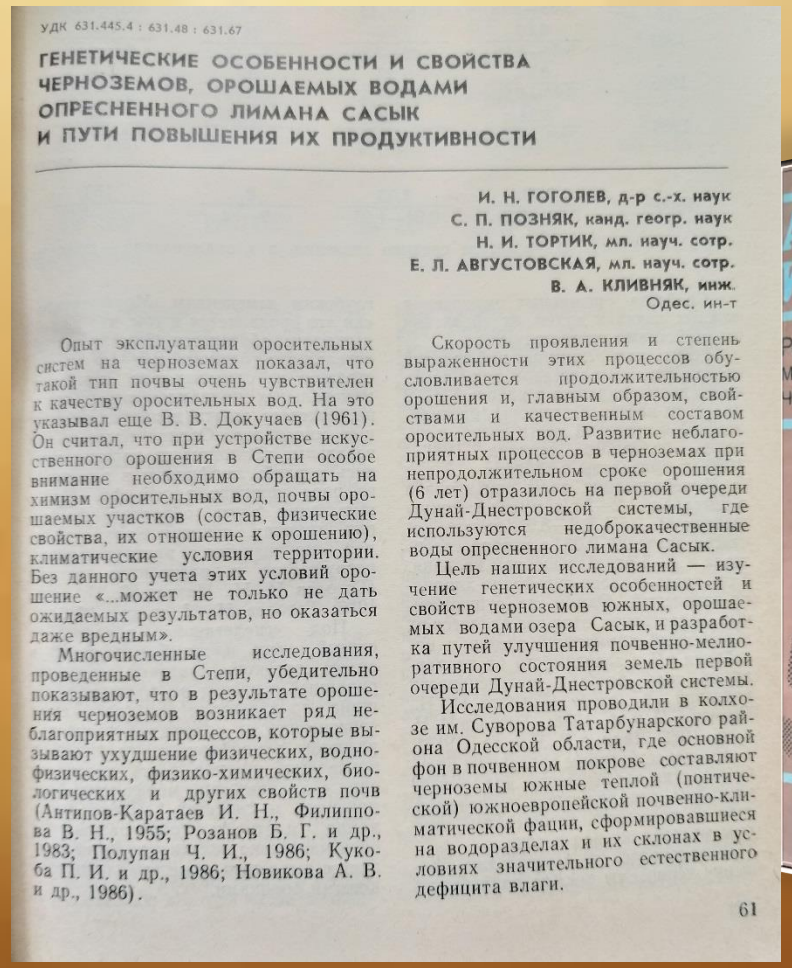
УДК 631.445.4 : 631.48 : 631.67

ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И СВОЙСТВА ЧЕРНОЗЕМОВ, ОРОШАЕМЫХ ВОДАМИ ОПРЕСНЕННОГО ЛИМАНА САСЫК И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ИХ ПРОДУКТИВНОСТИ

И. Н. ГОГОЛЕВ, д-р с.-х. наук
С. П. ПОЗНЯК, канд. геогр. наук
Н. И. ТОРТИК, мл. науч. сотр.
Е. Л. АВГУСТОВСКАЯ, мл. науч. сотр.
В. А. КЛИВНЯК, инж.
Одес. ин-т

Опыт эксплуатации оросительных систем на черноземах показал, что такой тип почвы очень чувствителен к качеству оросительных вод. На это указывал еще В. В. Докучаев (1961). Он считал, что при устройстве искусственного орошения в Степи особое внимание необходимо обращать на химизм оросительных вод, почвы орошаемых участков (состав, физические свойства, их отношение к орошению), климатические условия территории. Без данного учета этих условий орошение «...может не только не дать ожидаемых результатов, но оказаться даже вредным».

Многочисленные исследования, проведенные в Степи, убедительно показывают, что в результате орошения черноземов возникает ряд неблагоприятных процессов, которые вызывают ухудшение физических, водно-физических, физико-химических, биологических и других свойств почв (Антипов-Каратаев И. Н., Филиппова В. Н., 1955; Розанов Б. Г. и др., 1983; Полупан Ч. И., 1986; Кукоба П. И. и др., 1986; Новикова А. В. и др., 1986).

Скорость проявления и степень выраженности этих процессов обусловливается продолжительностью орошения и, главным образом, свойствами и качественным составом оросительных вод. Развитие неблагоприятных процессов в черноземах при непродолжительном сроке орошения (6 лет) отразилось на первой очереди Дунай-Днестровской системы, где используются недоброкачественные воды опресненного лимана Сасык.

Цель наших исследований — изучение генетических особенностей и свойств черноземов южных, орошаемых водами озера Сасык, и разработка путей улучшения почвенно-мелиоративного состояния земель первой очереди Дунай-Днестровской системы.

Исследования проводили в колхозе им. Суворова Татарбунарского района Одесской области, где основной фон в почвенном покрове составляют черноземы южные теплой (понтической) южноевропейской почвенно-климатической фации, сформировавшиеся на водоразделах и их склонах в условиях значительного естественного дефицита влаги.

61

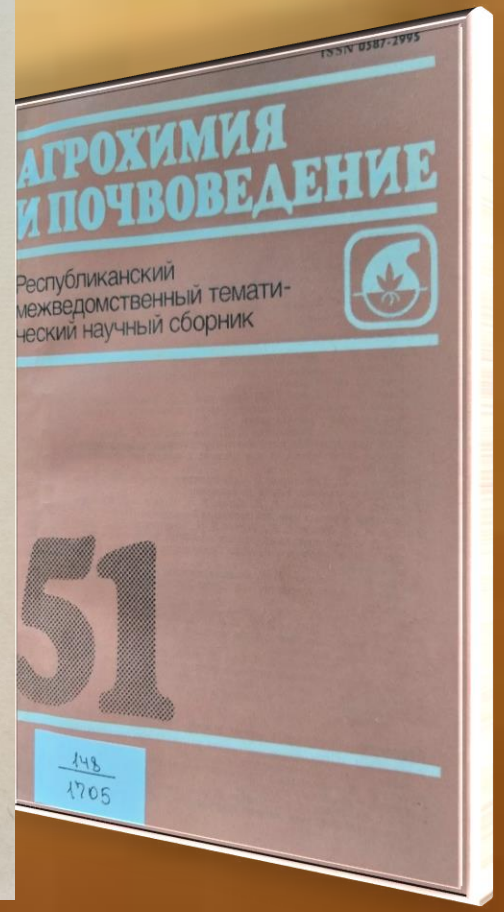

МИНЕРАЛОГИЯ И МИКРОМОРФОЛОГИЯ ПОЧВ

УДК 631.4:552

© 1992 г. Н.П. ЧИЖИКОВА, С.П. ПОЗНЯК, Б.П. ГРАДУСОВ, И.Н. ГОГОЛЕВ

ПРЕОБРАЗОВАНИЕ МИНЕРАЛОГИЧЕСКОГО СОСТАВА ЧЕРНОЗЕМОВ ЮЖНЫХ ЮГО-ЗАПАДА УКРАИНЫ ПРИ ОРОШЕНИИ

При орошении черноземов южных, расположенных в пределах Татарбунарской, Нижне-Днестровской, Ингулецкой оросительных систем, наблюдается общая направленность изменения минералогического состава фракции <1 мкм: в пахотных горизонтах уменьшается количество набухающей фазы, представленной смешанослойными слюда-смектитовыми образованиями, увеличивается количество слюд-гидрослюд, высокодисперсного кварца. Интенсивность процессов преобразования слоистых силикатов в первую очередь связана с качеством оросительных вод.

За последний период можно отметить значительную активизацию исследований по поведению минералогического состава почв при орошении [1—5, 7—14, 17, 18]. Это обусловлено тем, что некоторые изменения негативного характера, наблюдаемые в черноземах при орошении, труднообъяснимы с позиций изменения общих свойств и процессов. Фиксация ранних (начальных) изменений вещественного состава почв необходима вследствие необратимости происходящих превращений в силикатной части и невозможности реконструкции ее до естественного состояния.

Зборищук с соавт. [9] было показано, что преобразование минералогического состава черноземов южных, сформированных в пределах территории Дунай-Днестровской оросительной системы под влиянием оросительных вод неблагополучного качества, — это довольно быстротечное явление. В частности, проанализирован микропрофиль толщиной 3—10 см с явно выраженным элювиально-иллювиальным распределением минеральных компонент.

Существенные изменения вещественного состава черноземов южных Украины при орошении отмечались в последних работах [4, 7, 8, 21] по этому региону.

Задача наших исследований заключалась в выявлении изменения минералогического состава фракций <1 мкм и механизмов, приводящих к этим изменениям, отразившимся и в ряде свойств черноземов при их орошении. Объектами исследований явились черноземы южные теплой и умеренной фации юго-запада Украины. Исследования черноземов южных теплой фации проведены в пределах Татарбунарской оросительной системы, где четко выделяется два геоморфологических уровня: северный, находящийся в пределах водораздельного плато, и южный, охватывающий древние верхние плиоценовые террасы, образующие террасовую равнину. Орошение почв производится дунайскими водами с 1965 г. в пределах террасовой равнины и с 1968 г. в пре-

Преобразование минералогического состава черноземов южных юго-запада Украины при орошении / Н. П. Чижикова, С. П. Позняк, Б. П. Градусов, И. Н. Гоголев // Почвоведение. – 1992. – № 8. – С. 77–87. ***Шифр: 148/404***

Автореферати дисертацій, науковим керівником і консультантом яких був І. М. Гоголєв

- ***Проскура З. В.*** Фосфатный режим бурых горно-лесных почв Водораздельно-Верховинской области Карпат и пути его улучшения : автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / З. В. Проскура. – Дубляны, 1968. – 26 с.
- ***Биланчин Я. М.*** Почвы колочной лесостепи Ишим-Тобольского междуречья в пределах Северо-Казахстанской области : автореф. дис. … канд. геогр. наук / Я. М. Биланчин. – Одесса, 1971. – 30 с.
- ***Волошин И. Н.*** Солонцеватые почвы и их диагностические признаки : автореф. дис. … канд. геогр. наук / И. Н. Волошин. - Одесса, 1972. – 25 с.
- ***Позняк С. П.*** Изменение свойств южных черноземов Правобережной Украины под влиянием орошения : автореф. дис. … канд. геогр. наук / С. П. Позняк. – Одесса, 1974. – 35 с.
- ***Сухорукова Г. С.*** Наслідки глибини оранки і різних доз органічних і мінеральних добрив на показники родючості зрошуваного темно-каштанового слабо солонцюватого ґрунту півдня України : автореф. дис. … канд. геогр. наук / Г. С. Сухорукова. – Одеса, 1976. – 17 с.
- ***Красеха Е. Н.*** Серые лесные почвы со вторым гумусовым горизонтом в системе структуры почвенного покрова междуречья Большой Кети и Енисея : автореф. дис. … канд. геогр. наук / Е. Н. Красеха. – Новосибирск, 1978. – 20 с.

Проф. І. М. Гоголєв створив свою наукову школу у Львові та Одесі, з якої виросли 3 доктори наук та 10 кандидатів наук.

Автореферати дисертацій, науковим керівником і консультантом яких був І. М. Гоголєв

- ***Баер Р. А.*** Почвенно-гидрогеолого-мелиоративное обоснование эффективного использования орошаемых черноземных и каштановых почв юга Украины : автореф. дис. … канд. с.-х. наук / Р. А. Баер. – М., 1983. – 50 с.
- ***Грибский А. А.*** Рельеф и почвы Ишимской степи : автореф. дис. … канд. геогр. наук / А. А. Грибский. – Одесса, 1984. – 17 с.
- ***Кривульченко А. И.*** Принципы и методы ландшафтного подхода к оптимизации массивов орошения степной зоны (на примере Чаплинского массива орошения) : автореф. дис. … канд. геогр. наук / А. И. Кривульченко. – Одесса, 1984. – 16 с.
- ***Пранеш К. С.*** Почвы рисовых систем низовий Дуная и их химическая мелиорация : автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / К. С. Пранеш. – Харьков, 1985. – 18 с.
- ***Хохленко Т. Н.*** Кислотно-основной режим орошаемых черноземов юга УССР в связи с качеством оросительных вод : автореф. дис. ... канд. с.-х. наук / Т. Н. Хохленко. – Харьков, 1987. – 16 с.
- ***Красеха Е. Н.*** Пространственная организация почвенного покрова Средней Сибири : автореф. дис. ... д-ра биол. наук / Е. Н. Красеха. – Новосибирск, 1990. – 38 с.
- ***Позняк С. П.*** Орошаемые черноземы юго-запада Украины : автореф. дис. ... д-ра геогр. наук / С. П. Позняк. – М., 1992. – 44 с.

Проф. І. М. Гоголєв створив свою наукову школу у Львові та Одесі, з якої виросли 3 доктори наук та 10 кандидатів наук.

Автореферати та дисертації, науковим керівником і консультантом яких був І. М. Гоголєв

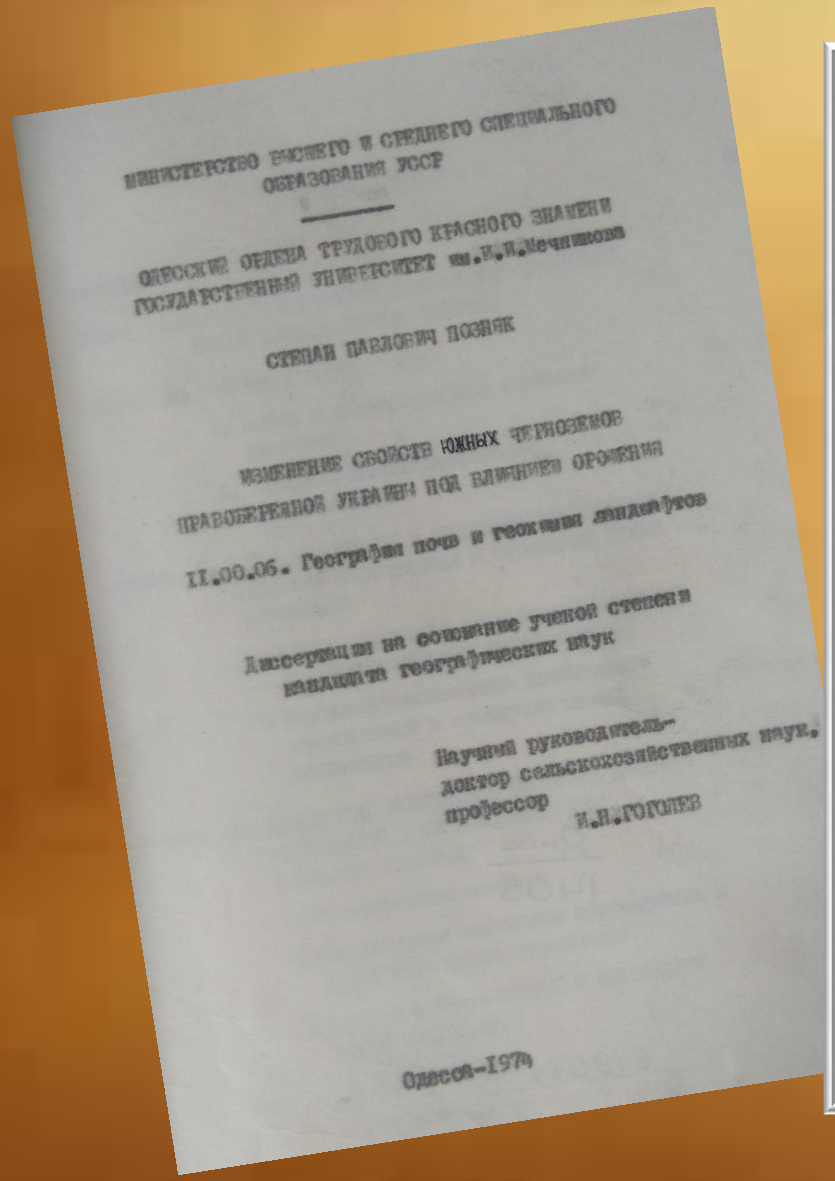

МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УССР

ОДЕССКИЙ ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГО ЗНАМЕНИ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им.И.И.Мечникова

СТЕПАН ПАВЛОВИЧ ПОЗНЯК

ИЗМЕНЕНИЕ СВОЙСТВ ЮЖНЫХ ЧЕРНОЗЕМОВ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ УКРАИНЫ ПОД ВЛИЯНИЕМ ОРОШЕНИЯ

11.00.05. География почв и геохимия ландшафтов

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук

Научный руководитель-
доктор сельскохозяйственных наук,
профессор
И.Н.ГОГОЛЕВ

Одесса-1974

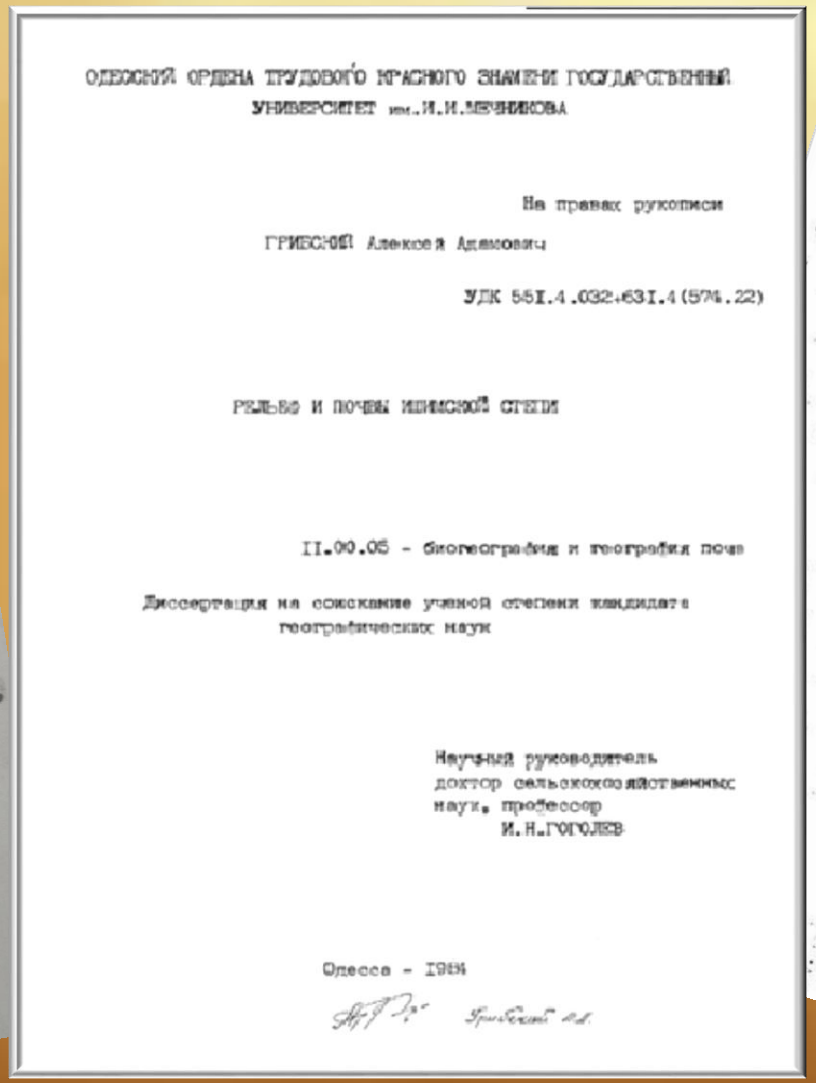

ОДЕССКИЙ ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГО ЗНАМЕНИ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им.И.И.МЕЧНИКОВА

На правах рукописи

ГРИБСКОЙ Алексей Адамович

УДК 551.4.032:631.4(574.22)

РЕЛЬЕФ И ПОЧВЫ ИЛИЙСКОЙ СТЕПИ

11.00.05 - биогеография и география почв

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук

Научный руководитель
доктор сельскохозяйственных
наук, профессор
И.Н.ГОГОЛЕВ

Одесса - 1988

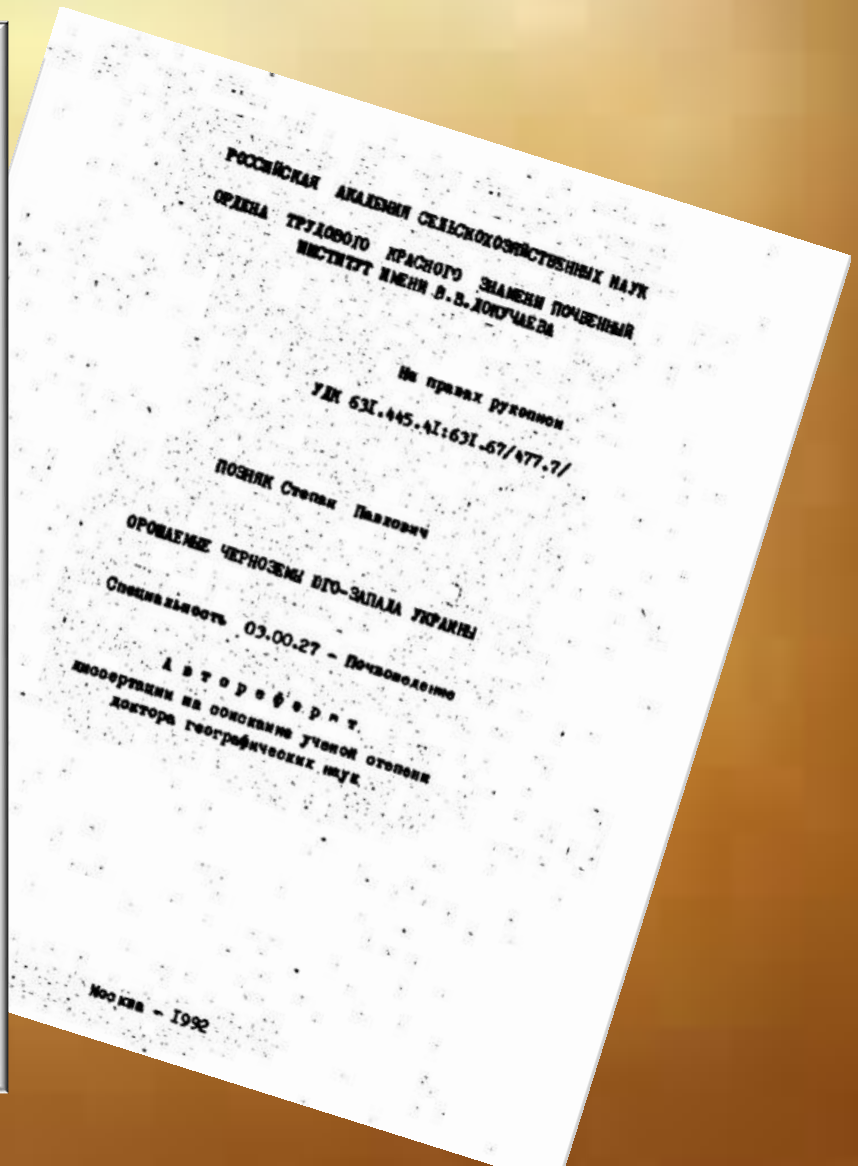

РОССИЙСКАЯ АКАДЕМИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ НАУК
ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГО ЗНАМЕНИ ПОЧВЕННЫЙ ИНСТИТУТ ИМЕНИ В.В.ДОКУЧАЕВА

На правах рукописи

УДК 631.445.41:631.67/477.7/

ПОЗНЯК Степан Павлович

ОРОШАЕМЫЕ ЧЕРНОЗЕМЫ ЮГО-ЗАПАДА УКРАИНЫ

Специальность 03.00.27 - Почвоведение

А в т о р е ф е р а т
диссертации на соискание ученой степени
доктора географических наук

Москва - 1992

Редакторська діяльність

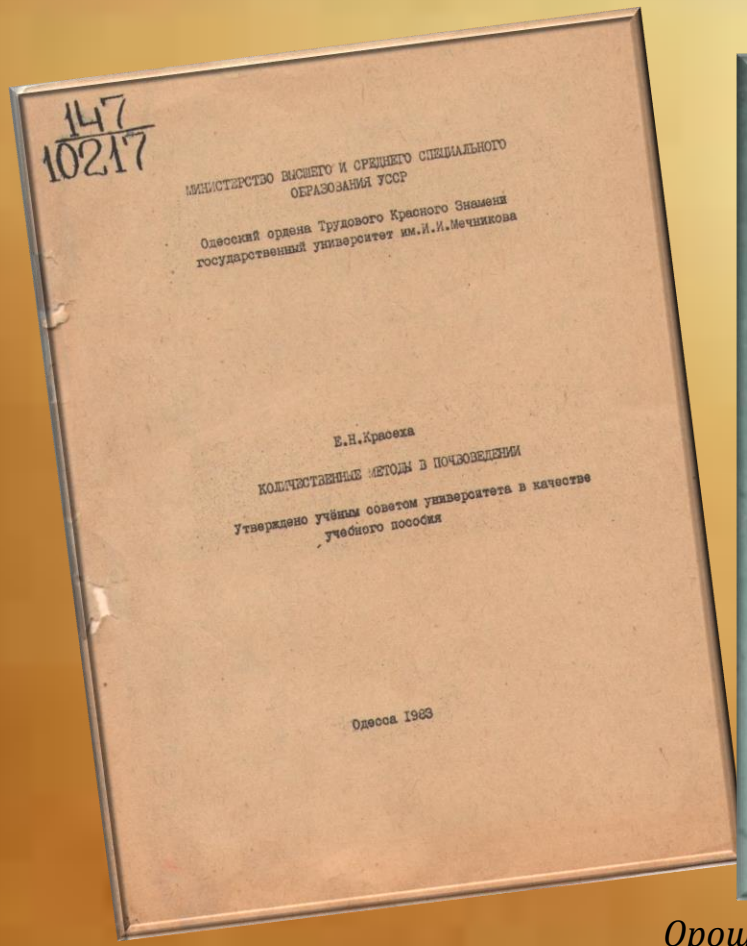

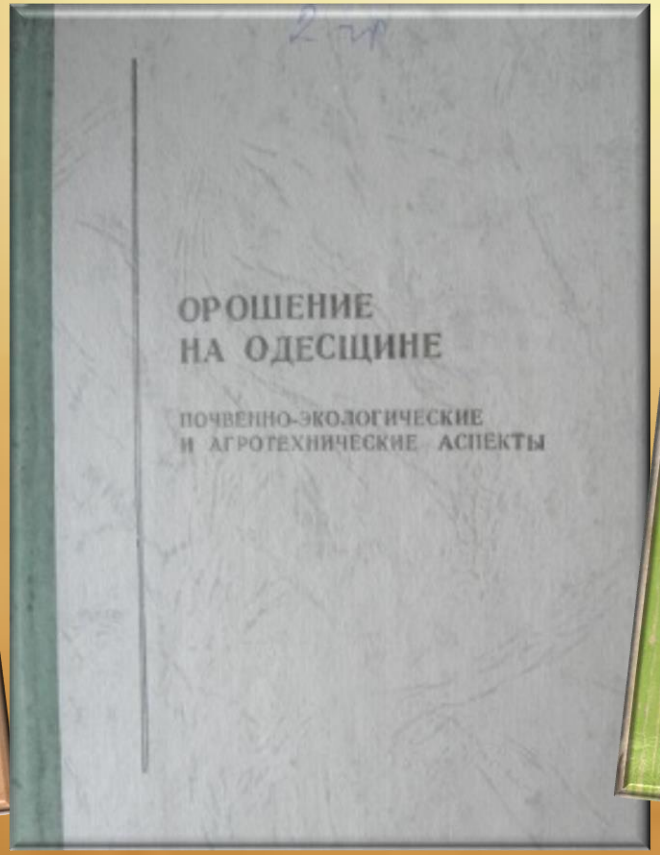

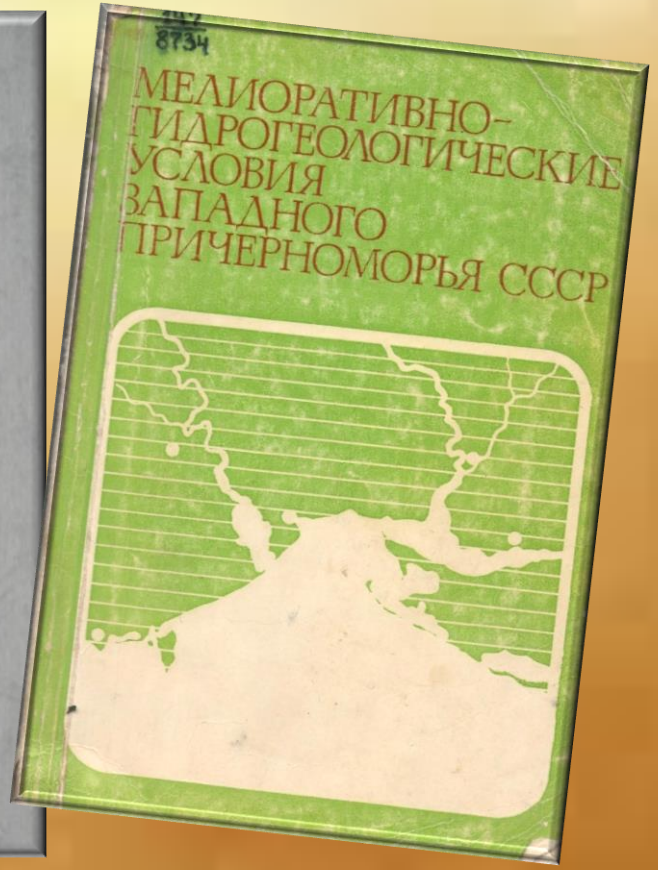

Красеха Е. Н. Количественные методы в почвоведении : учеб. пособие / Е. Н. Красеха ; отв. ред. И. Н. Гоголев. – Одесса, 1983. – 108 с. ***Шифр: 147/10217***

Орошение на Одесщине: почвенно-экологические и агротехнические аспекты / И. Н. Гоголев, Р. А. Баер, А. Г. Кулибабич, [и др.] ; редкол.: И. Я. Сичук ; наук. ред. И. Н. Гоголев, В. Г. Друзяк. – Одесса : Ред.-изд. отдел обл. управления по печати, 1992. – 434 с. ***Шифр: П9(4Ук)06***

Мелиоративно-гидрогеологические условия Западного Причерноморья СССР / Р. А. Баер, И. В. Зеленин, Б. В. Лютаев, В. А. Подражанский ; отв. ред. И. Н. Гоголев. – Кишинев : Штиинца, 1979. – 183 с. ***Шифр: 142/8734***

Іван Миколайович Гоголєв був нагороджений:

- орденами, бойовими та ювілейними медалями
- срібною медаллю ВДНГ СРСР
- Почесною грамотою Міністерства сільського господарства РРФСР за дослідження ґрунтів Сибіру
- Медаллю «За освоєння цілини»

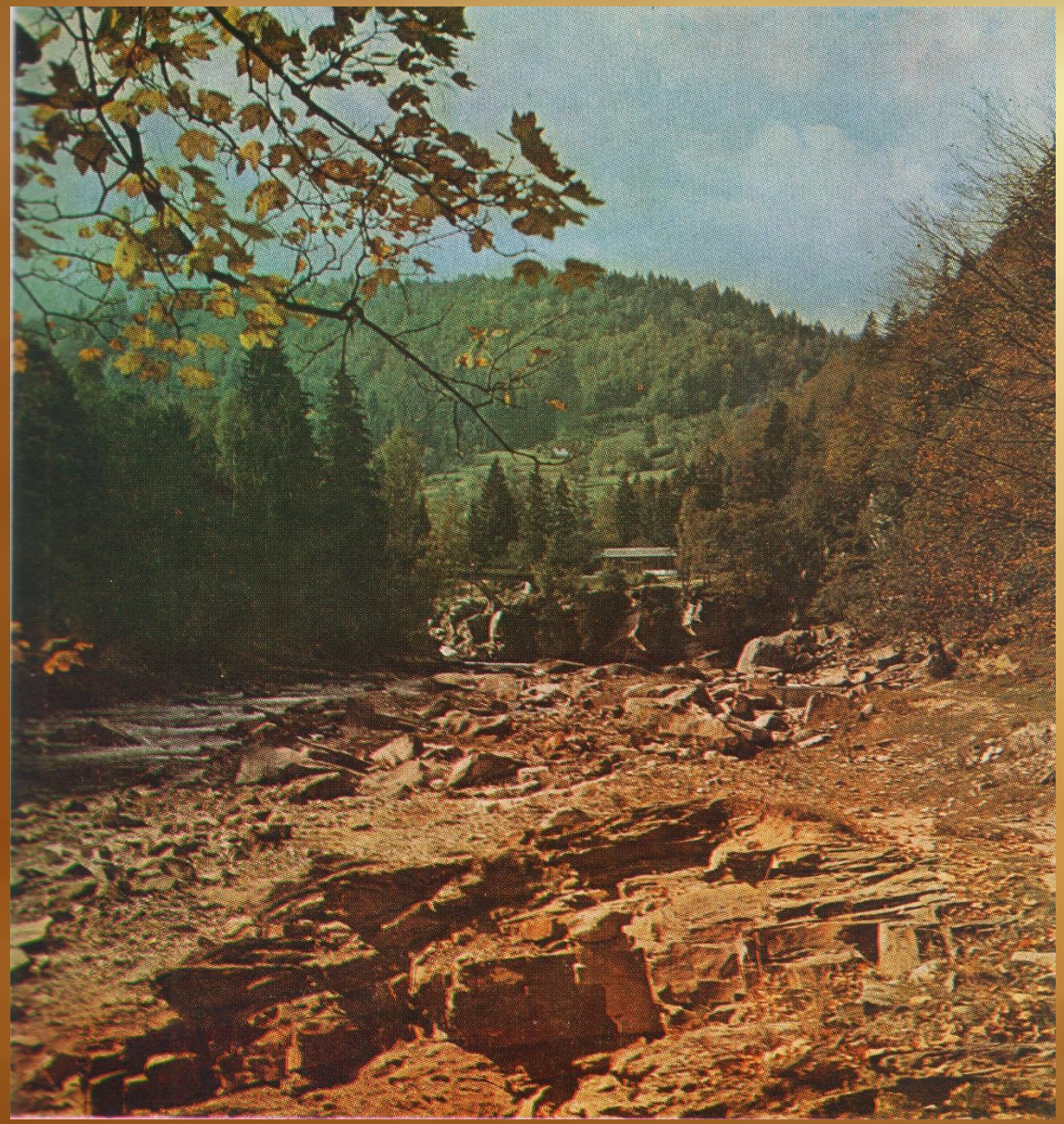

Дослідження наукової спадщини І. М. Гоголєва

Памяти И. Н. Гоголева

10 мая на 77-м году жизни, после непродолжительной тяжелой болезни скончался известный ученый-почвовед и географ, ведущий специалист в области мелиорации земель, профессор кафедры почвоведения и географии почв Одесского госуниверситета, доктор сельскохозяйственных наук, участник Великой Отечественной войны Иван Николаевич Гоголев.

Закончив Московскую сельхозакадемию, он добровольцем ушел на фронт... В послевоенные годы — на педагогической и научно-исследовательской работе.

Работал во Львовском сельхозинституте, Львовском госуниверситете. Организовывал работы по крупномасштабному обследованию и оценке земель Украины, России, Казахстана, составлял почвенные карты хозяйств и разрабатывал рекомендации по рациональному использованию и повышению плодородия почв.

В 1967 году И. Н. Гоголев организовал кафедру почвоведения и географии в Одесском госуниверситете и заведовал ею до 1995 г. Его усилиями при кафедре открыта проблемная лаборатория географии и охраны почв черноземной зоны. Иван Николаевич Гоголев — соавтор концепции развития орошения в степной зоне Украины и на Одесщине. С 1994 года под его руководством в области организована сеть почвенно-экологического мониторинга на орошаемых землях.

И. Н. Гоголевым подготовлены 10 кандидатов и 2 доктора наук. Ему принадлежит свыше 200 научных работ и рекомендаций производству. По инициативе И. Н. Гоголева последние 3 года совместно с учеными Берлинского технического университета проводились почвенно-экологические исследования. И. Н. Гоголев организовал также Украинский центр международной информационной сети в области орошения и дренажа.

И. Н. Гоголев пользовался огромным авторитетом у коллег и студентов. Он оставил после себя две школы почвоведов-географов — во Львове и в Одессе. Они продолжат главное дело его жизни. Память об Иване Николаевиче

ВЕЧЕРНЯЯ ОДЕССА
ГОСУДАРСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ РЕГИОНАЛЬНАЯ ГАЗЕТА

Памяти И. Н. Гоголева // Вечерняя Одесса. – 1996. – 13 мая (№ 72) ***Шифр: газ.***

Иван Николаевич Гоголев // Почвоведение. – 1997. – № 3. – С. 392–394. ***Шифр: 148/404***

ПОЧВОВЕДЕНИЕ, 1997, № 3, с. 392–394

ХРОНИКА

ИВАН НИКОЛАЕВИЧ ГОГОЛЕВ

(24.08.1919–10.05.1996)

10 мая 1996 г. после тяжелой непродолжительной болезни скончался известный ученый – почвовед и географ, ведущий специалист в области генезиса и географии и мелиорации почв, вице-президент Украинского общества почвоведов и агрохимиков, почетный член Общества почвоведов при РАН, доктор сельскохозяйственных наук, профессор кафедры почвоведения Одесского государственного университета, участник Великой Отечественной войны Иван Николаевич Гоголев.

Иван Николаевич Гоголев родился 24 августа 1919 г. в г. Бор Нижегородской обл. в семье юриста. Высшее образование он получил в Московской сельскохозяйственной академии им. К.А. Тимирязева, которую с отличием закончил в 1942 г. Отказавшись от предложения работать в Министерстве сельского хозяйства, он добровольцем ушел на фронт. Командир взвода разведки воздушно-десантного полка, участник боев на Северо-Западном и Центральном фронтах, три ранения, командирские курсы училища им. Верховного Совета – основные этапы его фронтовой жизни.

Демобилизовавшись в 1947 г., он возвратился к научной работе сначала в должности лаборанта, а затем ассистента кафедры почвоведения Львовского сельскохозяйственного института, принял участие в организации обследования по
ных участков госсортосети. На материа
обследований в 1951 г. И.Н. Гоголев
кандидатскую диссертацию, посвященну
во-карбонатным почвам (рендзинам).
ность и научная значимость этой работ
нились до настоящего времени.

В 1955 г. Иван Николаевич занял д
доцента кафедры физической географи
ского университета, где прошел один из
плодотворных периодов его научной и
ционной деятельности (1955–1967 гг.).
мя он развернул работы по изучению эко
незиса почв украинских Карпат. Обшир
кальные материалы полевых, лабора
опытно-экспериментальных исследован
положены в основу докторской диссерт
Гоголева "Бурые горно-лесные почвы У
Карпат", которая была защищена в П
институте им. В.В. Докучаева в 1965 г.
связанный с защитой этой диссертаци
лялся ее значимостью, далеко выход
рамки региональной работы. В ней Гог
новал теорию фитопротонного гидрол
катов. Согласно его гипотезе, ведущая
ветривании горных пород принадлежит протонам

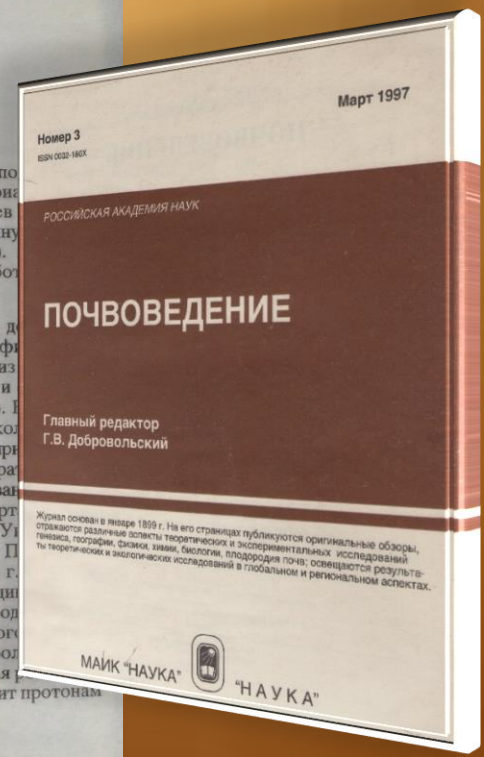

Черпак В. Гоголєв Іван Миколайович // ЕСУ. –Київ, 2006. – Т. 6 : Го–Гю. – С. 15. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=25125 (дата звернення 16.08.19)

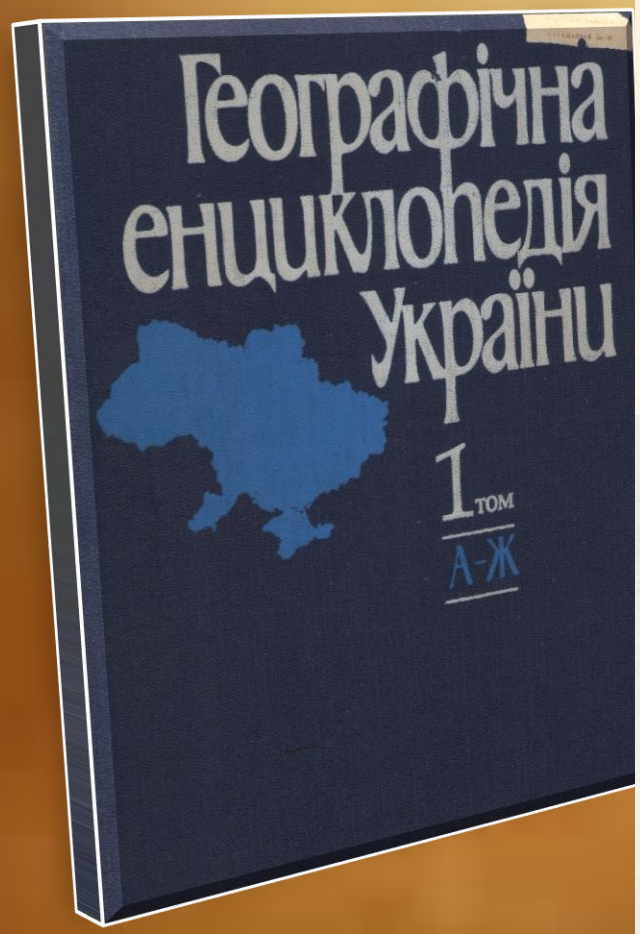

І. М. Гоголєв.

ГО́ГОЛЄВ Іван Миколайович (24.VIII 1919, с. Бор Горьк. обл. РРФСР) — радянський фізико-географ, грунтознавець, доктор с.-г. наук з 1965, професор з 1967. Член КПРС з 1947. У 1942 закінчив Моск. с.-г. академію, 1954—67 — викладач Львів. ун-ту, з 1967 — зав. кафедрою грунтознавства і географії грунтів Одес. ун-ту. Осн. праці присвячені вивченню генетичної природи, класифікації, географії, с.-г. типології і меліорації грунтів України, Казахстану, Сибіру. Нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ступеня.

Тв.: Природа Украинской ССР. Почвы. К., 1986 [у співавт.]; Некоторые географические проблемы мелиорации почв на Украине. «Физическая география и геоморфология», 1987, в. 34.

ГОГОЛЄВ
Іван Миколайович

Грунтознавець, фізико-географ

І. М. Гоголєв народився 24 серпня 1919 р. у м. Бор Нижегородської обл. Батько був юристом. У 1921 р. помер батько і раннє дитинство Івана і його брата Льва пройшло в сім'ї діда І. М. Гоголєва — великого підприємця, що володів таровим заводом та баржами "Окарь" і "Волгарь", які ходили по Волзі ще в роки Вітчизняної війни. Після смерті батька і розорення діда синів виховувала мати. Шкільні роки Івана Миколайовича пройшли на Північному Кавказі. В 1937 р. І. М. Гоголєв закінчив школу в П'ятигорську, вступив на факультет агрохімії і грунтознавства Московської сільськогосподарської академії ім. К. А. Тімірязєва, яку закінчив у 1942 р. з дипломом з відзнакою.

Відразу по закінченні академії І. М. Гоголєв добровольцем пішов на фронт, був солдатом, потім командиром взводу розвідки повітряно-десантного гвардійського стрілкового полку. В боях на Північно-Західному (район Старої Руси) і Центральному фронтах (Орловсько-Курська дуга) у 1943 р. він тричі був поранений. Після шпиталю його направили на командирські курси в училище ім. Верховної Ради, де він одержав звання молодшого лейтенанта. Велику Вітчизняну війну закінчив в Західній Україні. Однак тільки в 1992 р. його визнали інвалідом Великої Вітчизняної війни.

Демобілізувавшись у липні 1946 р., Іван Миколайович приступив до наукової і викладацької праці у Львівському сільськогосподарському інституті на посаді лаборанта (1946—1947) та асистента (1947—1952). В 1951 р. у Московській сільськогосподарській академії ім. К. А. Тімірязєва захистив кандидатську дисертацію на тему "Темноцветные (рендзинные) почвы западных областей Украины", після чого він був обраний доцентом кафедри грунтознавства Львівського сільськогосподарського

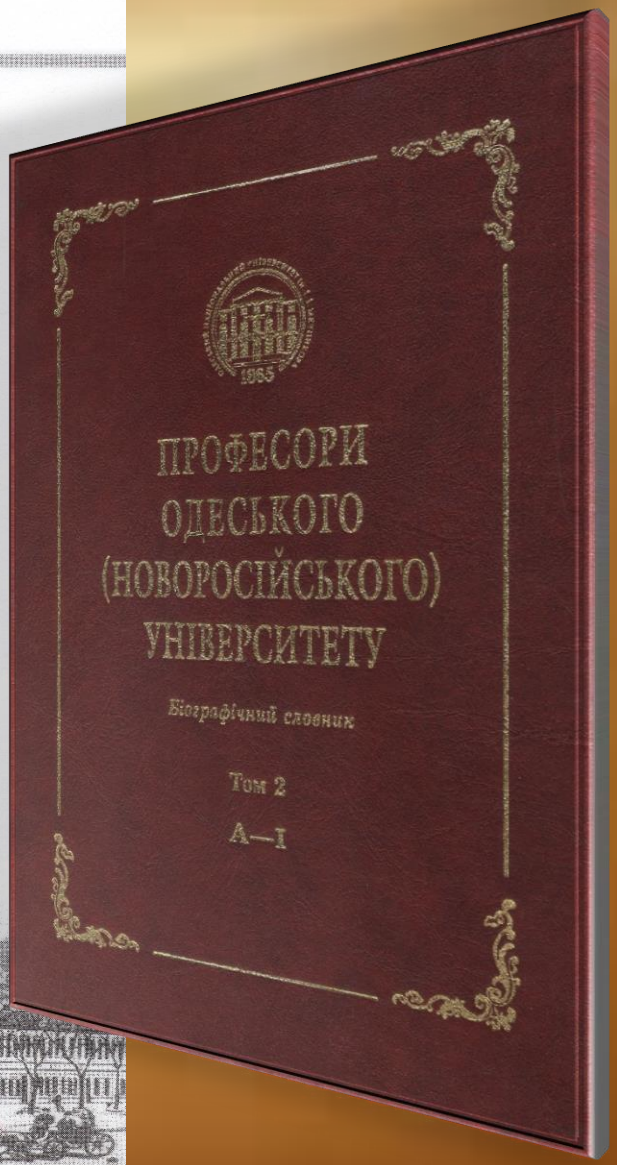

Очерки развития науки в Одессе / В. М. Адамян, Л. А. Алексеева, Ю. А. Амброз ; отв. ред.: С. А. Андронати ; НАН Украины, Южный научный центр. – Одесса : Титул, 1995. – С. 227–228. ***Шифр: 57/2448***

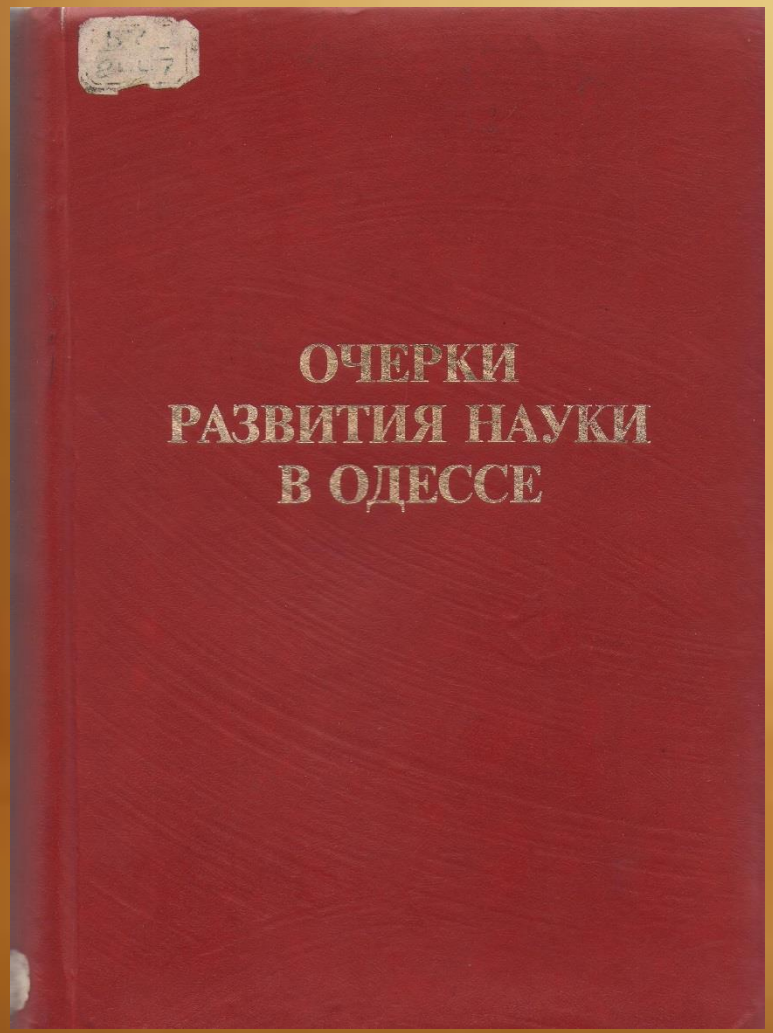

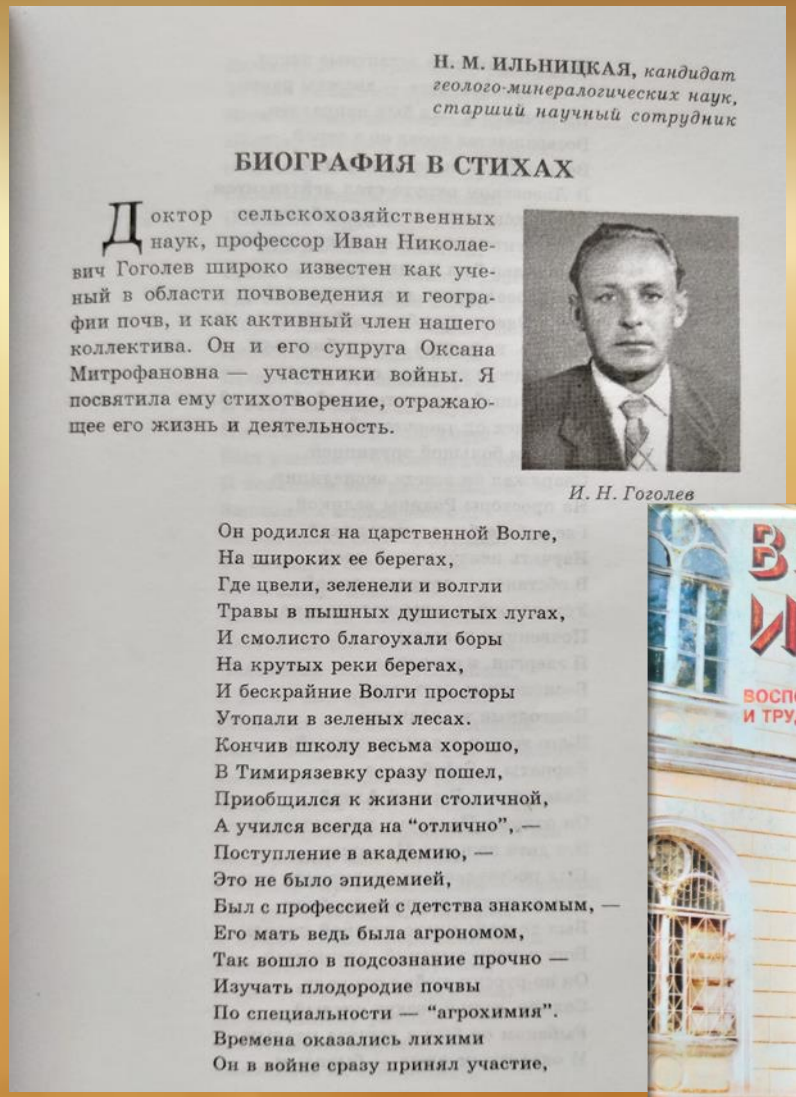

Н. М. ИЛЬНИЦКАЯ, *кандидат геолого-минералогических наук, старший научный сотрудник*

БИОГРАФИЯ В СТИХАХ

Доктор сельскохозяйственных наук, профессор Иван Николаевич Гоголев широко известен как ученый в области почвоведения и географии почв, и как активный член нашего коллектива. Он и его супруга Оксана Митрофановна — участники войны. Я посвятила ему стихотворение, отражающее его жизнь и деятельность.

И. Н. Гоголев

Он родился на царственной Волге,
На широких ее берегах,
Где цвели, зеленели и волгли
Травы в пышных душистых лугах,
И смолисто благоухали боры
На крутых реки берегах,
И бескрайние Волги просторы
Утопали в зеленых лесах.
Кончив школу весьма хорошо,
В Тимирязевку сразу пошел,
Приобщился к жизни столичной,
А учился всегда на "отлично", —
Поступление в академию, —
Это не было эпидемией,
Был с профессией с детства знакомым, —
Его мать ведь была агрономом,
Так вошло в подсознание прочно —
Изучать плодородие почвы
По специальности — "агрохимия".
Времена оказались лихими
Он в войне сразу принял участие,

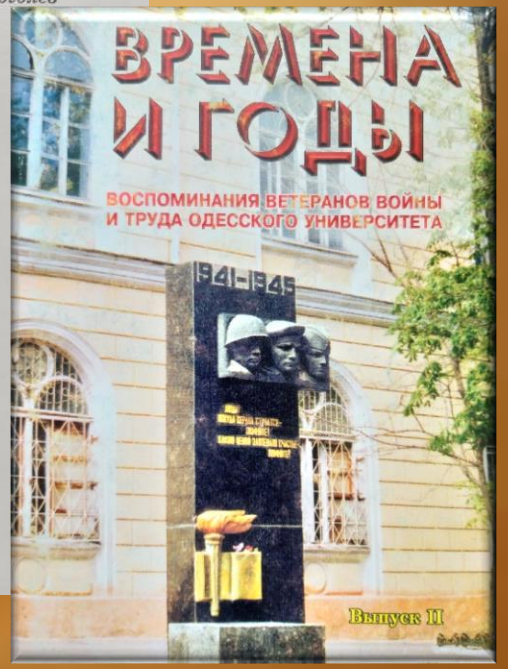

Ильницкая Н. М. Биография в стихах / И. М. Ильницкая // Времена и годы: воспоминания ветеранов войны и труда Одесского университета. – Одесса : АстроПринт, 1999. – Вып. 2. – С. 73–77. ***Шифр: ФЕЛЬДМАН/420***

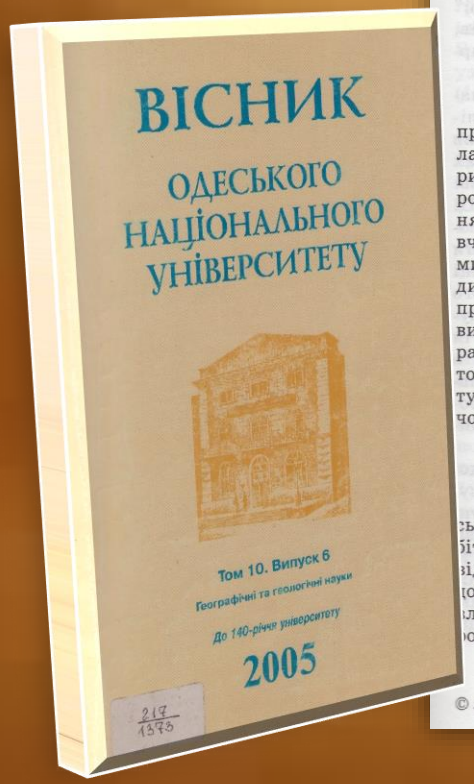

УДК 378.4(477.74):631.493

Я. М. Біланчин
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65026, Україна

ҐРУНТОЗНАВСТВО В ОДЕСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (історико-аналітичний нарис)

У зв'язку із 70-річчям геолого-географічного факультету Одеського національного університету та 140-річчям університету в 2005 р. аналізується історія становлення і розвитку грунтознавства в університеті, сьогоднішній стан грунтознавчої науки та практики дослідження і картографування ґрунтів.
Ключові слова: грунт, грунтознавство, лабораторія, кафедра, дослідження, картографування.

Вступ

Грунтознавство — наука про ґрунт, ґрунтовий покрив як особливе природно-історичне утворення, компонент і "дзеркало" географічного ландшафту, основний об'єкт сільськогосподарського освоєння і використання. Наукові основи цієї науки поформовані у Росії в 70–90-х роках XIX століття В. В. Докучаєвим та його багаточисленними учнями і послідовниками. Основні грунтознавчі ідеї докучаєвського вчення в ці роки швидко поширювались як в Росії, так і за її межами. Практично у всіх вітчизняних університетах грунтознавство вводиться як загальнообов'язкова навчальна дисципліна для студентів природничих і сільськогосподарських відділень і факультетів. Не був виключенням і заснований в Одесі у 1865 році Новоросійський Імператорський університет. В одержанні якісних знань з агрономії, грунтознавства тут були зацікавлені місцеві землевласники і землекористувачі, котрі в ті роки масштабно освоювали потенційно високородючі чорноземні грунти регіону.

Становлення і розвиток грунтознавчої науки в університеті

Вперше дослідження в області агрономії та грунтознавства в Одеському університеті започаткували у 70-х роках XIX століття співробітники кафедри агрономії та агрономічної хімії, якою в ті роки завідував професор агрономії і лісництва І. І. Полімпсестов. Кошти на дослідження та навчання жертвували землевласники, які були зацікавлені в одержанні знань з наук сільськогосподарського циклу. В ці ж роки в університеті засновано кабінет та лабораторію агрономії. Осно-

© Я. М. Біланчин, 2005

УДК 929 Гоголєв: 631.4:378.4(477.74)

В. І. Тригуб, канд. геогр. наук, доцент
Я. М. Біланчин, канд. геогр. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів,
вул. Дворянська, 2, Одеса-82, 65082, Україна

ПРОФЕСОР І. М. ГОГОЛЄВ — ВИДАТНИЙ ВЧЕНИЙ І ПЕДАГОГ, ЗАСНОВНИК КАФЕДРИ ҐРУНТОЗНАВСТВА І ГЕОГРАФІЇ ҐРУНТІВ ОДЕСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

У зв'язку із 90-річчям від дня народження видатного вченого-ґрунтознавця, засновника кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського університету професора І. М. Гоголєва аналізується його вклад у теорію і практику вітчизняної ґрунтознавчої науки, розвиток ґрунтознавчо-географічної науки в Одеському університеті.
Ключові слова: професор І. М. Гоголєв, ґрунтознавець, Одеський університет, кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів.

Вступ

24 серпня 2009 року виповнилося 90 років від дня народження Івана Миколайовича Гоголєва — видатного вченого і практика в області ґрунтознавства, географії і меліорації ґрунтів, доктора сільськогосподарських наук, професора, засновника кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. На відзначення цієї дати та вкладу Івана Миколайовича у розвиток вітчизняної ґрунтознавчо-географічної науки і практики 10–12 вересня 2009 р. в Одеському національному університеті була проведена Міжнародна наукова конференція "Ґрунт у просторі і часі". У пропонованій статті учнів Івана Миколайовича висвітлюються основні етапи життя і творчої діяльності Вчителя, значимість його вкладу в теорію і практику вітчизняної науки і практики, розвиток його ідей і вчення в сучасних умовах.

Основні етапи життєдіяльності, вклад у теорію і практику вітчизняної ґрунтознавчої науки та розвиток ґрунтознавчо-географічної науки в Одеському університеті

Іван Миколайович Гоголєв у 1942 р. з відзнакою закінчив факультет агрохімії і ґрунтознавства Московської сільськогосподарської академії ім. К. А. Тімірязєва і зразу добровольцем пішов на фронт. Всі роки війни служив у повітряно-десантних військах, тричі був важко ранений. Після демобілізації у 1946–1952 рр. працював у Львівському сільськогосподарському інституті. Об'єктом його наукових досліджень у ці роки

© В. І. Тригуб, Я. М. Біланчин, 2010

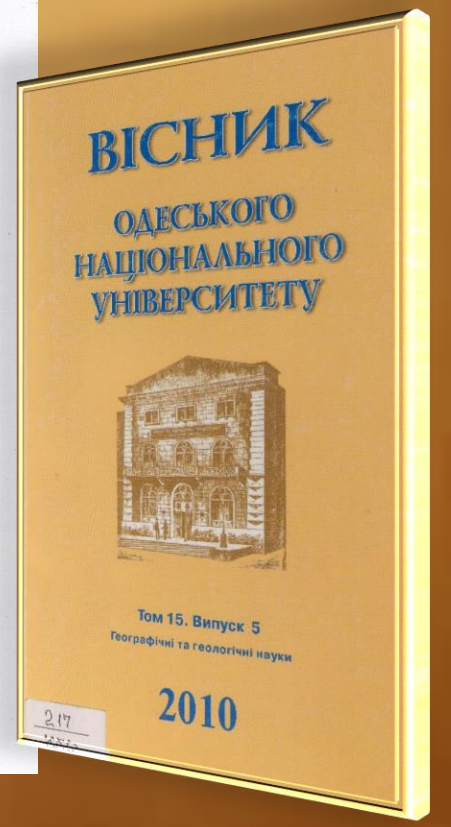

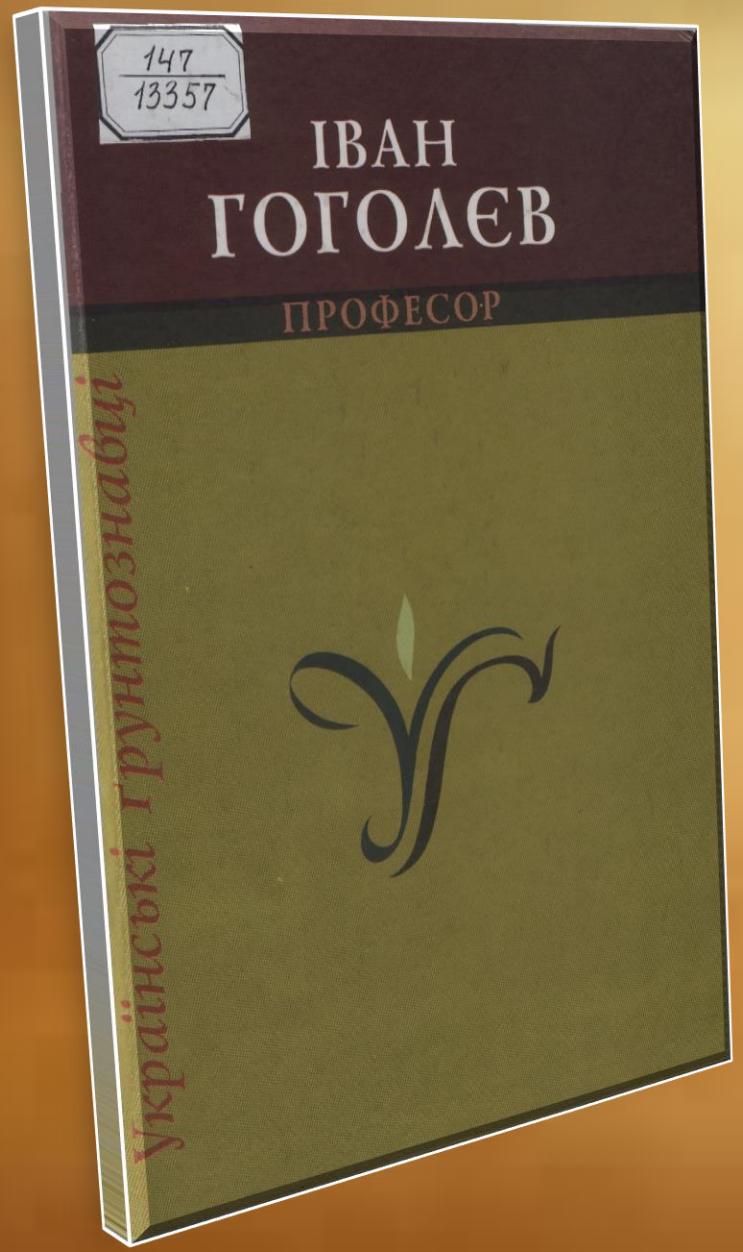

Професор Іван Гоголєв / упоряд. і ред.: С. П. Позняк ; упоряд.: В. І. Тригуб ; ОНУ ім. І. І. Мечникова, Укр. т-во ґрунтознавців і агрохіміків. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2009. – 585 с. – (Українські ґрунтознавці)
Шифр: 147/13357

У виданні вперше охарактеризовано життєвий шлях і проаналізовано науково-педагогічну діяльність Івана Миколайовича Гоголєва, яка пов'язана з двома провідними університетами України – Львівським державним університетом імені Івана Франка та Одеським державним університетом імені І. І. Мечникова. Подано його основні праці з вивчення генетичної природи, класифікації, географії, сільськогосподарської типології і меліорації ґрунтів України, Казахстану, Сибіру, Забайкалля, Магаданської області Росії. Книга містить також і спогади про нього сина, колег та учнів.

Науки про Землю в Одеському (Новоросійському) університеті : [монографія] / Є. А. Черкез, Я. М. Біланчин, Є. Н. Красєха [та ін.] ; наук. ред.: М. О. Подрезова, О. Г. Топчієв ; бібліогр. ред. В. В. Самодурова ; ОНУ ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2010. – 102 с. – (Розвиток науки в Одеському (Новоросійському) університеті. Географічні та геологічні науки). ***Шифр: 87/3262***

У монографічному виданні висвітлена історія створення та розвитку геолого-географічного факультету Одеського (Новоросійського) університеті. Окремо виокремлені географічне та геологічне відділення з усіма кафедрами та напрямками наукової роботи. Увага приділена вченим, які зробили великий внесок у розвиток геолого-географічних наук в університеті.

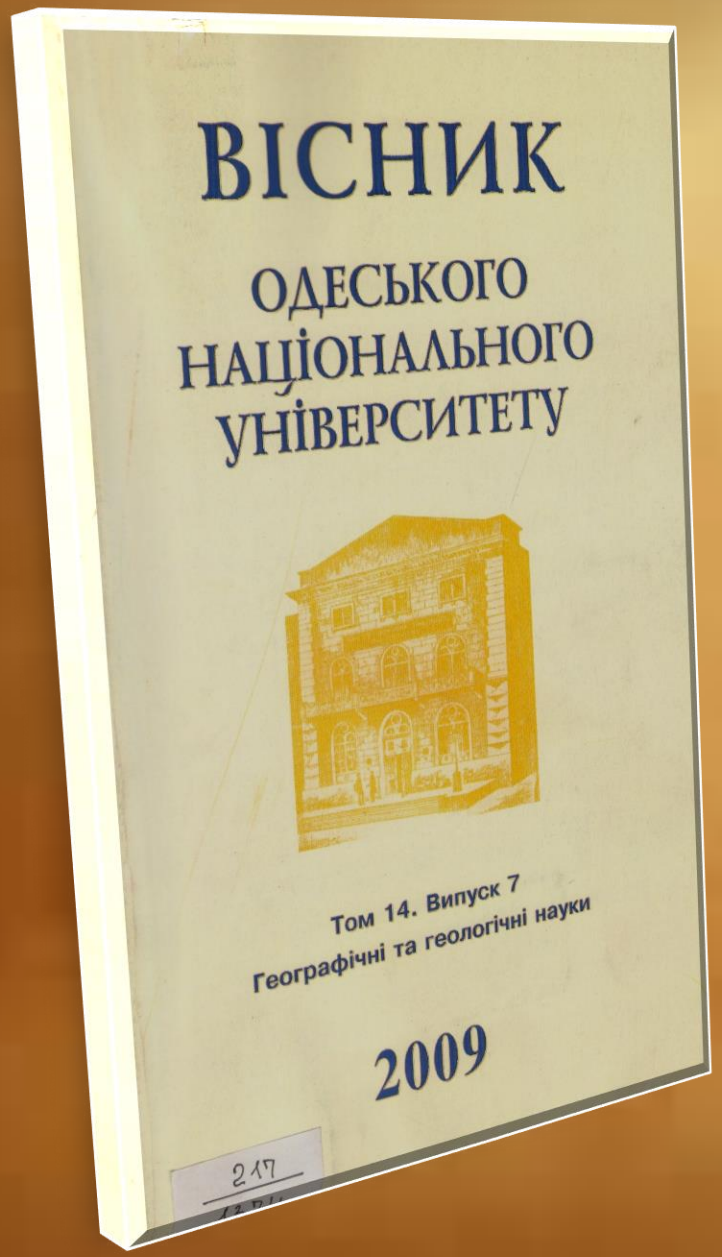

ВІД РЕДКОЛЕГІЇ

Цей випуск присвячується світлій пам'яті **ІВАНА МИКОЛАЙОВИЧА ГОГОЛЄВА** – видатного вченого і практика в області ґрунтознавства, географії і меліорації ґрунтів, доктора сільськогосподарських наук, професора, засновника кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

24 серпня 2009 року йому виповнилось би 90 років.

У випуску друкуються доповіді, що будуть виголошені на міжнародній науковій конференції «Ґрунт у просторі і часі» 10–12 вересня 2009 року, присвяченій 90-річчю від дня народження Івана Миколайовича.

УДК 929 Гоголєв:631.4:378.4(477.74)

Я.М. Біланчин, канд. геогр. наук, доц.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна

ПРОФЕСОР І.М. ГОГОЛЄВ – ВИДАТНА ПОСТАТЬ ВІТЧИЗНЯНОЇ ҐРУНТОЗНАВЧОЇ НАУКИ І ПРАКТИКИ, ЗАСНОВНИК КАФЕДРИ ҐРУНТОЗНАВСТВА І ҐЕОГРАФІЇ ҐРУНТІВ ОДЕСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У зв'язку із 90-річчям від дня народження видатного вченого-ґрунтознавця, засновника кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського університету професора І.М. Гоголєва аналізується його вклад у теорію і практику вітчизняної ґрунтознавчої науки та розвиток ґрунтознавчо-географічної науки в Одеському університеті.

Ключові слова: професор І.М. Гоголєв, ґрунтознавець, Одеський університет, кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів.

24 серпня 2009 року виповнюється 90 років від дня народження Івана Миколайовича Гоголєва – видатного вченого і практика в області ґрунтознавства, географії і меліорації ґрунтів, доктора сільськогосподарських наук, професора, засновника кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Основні етапи життєдіяльності, вклад у теорію і практику вітчизняної ґрунтознавчої науки та розвиток ґрунтознавчо-географічної науки в Одеському університеті

Зразу ж після закінчення з відзнакою у 1942 році факультету агрохімії і ґрунтознавства Московської сільськогосподарської академії Іван Миколайович Гоголєв добровольцем пішов на фронт. Всі роки війни служив у повітряно-десантних військах, тричі був важко поранений. Після демобілізації у 1946–1952 рр. працював у Львівському сільськогосподарському інституті. Об'єктом його наукових досліджень у ці роки були перегнійно-карбонатні (рендзинні) ґрунти західних областей України, за матеріалами яких у 1951 році він захистив кандидатську дисертацію. У ці ж роки І.М. Гоголєв приймає участь в організації обстеження ґрунтів дослідних ділянок держсортомережі Західноукраїнського краю [2].

1955 року І.М. Гоголєв переходить на роботу у Львівський університет імені Івана Франка, де працює на посаді доцента кафедри фізичної географії до 1967 р. Це був дуже плідний період його наукової та організаторської діяльності. За ініціативи Івана Миколайовича у 1957 році при кафедрі була організована ґрунтознавча експедиція із завданням проведення великомасштабного обстеження і картографування ґрунтів господарств України, а з 1960 року – і Нечорноземної зони Російської Федерації. Паралельно були розгорнуті широкомасштабні дослідження природно-екологічних умов та сутності процесів утворення буроземних ґрунтів Українських Карпат.

Біланчин Я. М. Геолого-географічний факультет / Я. М. Біланчин // Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова за роки незалежності України, 1991-2005 рр. – Одеса : Астропринт, 2005. – С. 87–90. ***Шифр: 15/11045***

Біланчин Я. М. Кафедра ґрунтознавства і географії ґрунтів / Я. М. Біланчин // Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова за роки незалежності України, 1991-2005 рр. – Одеса : Астропринт, 2005. – С. 100–102. ***Шифр: 15/11045***

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Становлення і розвиток наук про Землю та підготовка фахівців географів і геологів в Одеському (Новоросійському Імператорському) університеті започатковані вже з першого (1865) року його існування і здійснювались на природничому відділенні фізико-математичного факультету. Важливим етапом їх розвитку стало відкриття у 1934 р. географічного (з 1952 р. — геолого-географічний) факультету.

Декан факультету з 1985 р. — кандидат географічних наук, доцент Ярослав Михайлович Біланчин.

Верхній ряд: С. Б. Куделіна, В. В. Яворська, Г. С. Сухорукова, С. В. Кадурін.
2-й ряд зверху: В. А. Сич, О. Ф. Полічко, О. М. Чернявська, І. О. Сучков, А. Буяновський, О. О. Світличний.
3-й ряд зверху: Г. П. Пилипенко, Є. А. Черкез, Н. Тюленєва, Ю. Д. Шуйський, Є. В. Єлісєєва, П. І. Жанталай.
Нижній ряд: Є. Г. Конніков, О. Г. Топчієв, Є. Н. Красеха, Я. М. Біланчин, О. Л. Суворовська, Є. П. Ларченков, В. Ю. Дубовий

КАФЕДРА ҐРУНТОЗНАВСТВА І ГЕОГРАФІЇ ҐРУНТІВ

Засновано 1967 р. на базі факультетської лабораторії ґрунтознавства та кабінету геодезії, топографії і картографії. Завідувач кафедри — кандидат географічних наук, доцент Ярослав Михайлович Біланчин, обраний на посаду у 1995 р.

До складу кафедри входять відкрита у 1971 р. проблемна науково-дослідна лабораторія географії ґрунтів і охорони ґрунтового покриву чорноземної зони (ПНДЛ — 4, завідувач канд. сільськ.-госп. наук, ст. наук. співробітник Г. С. Сухорукова), філіал кафедри при Одеській гідрогеологo-меліоративній експедиції, навчальна лабораторія хімічного аналізу ґрунтів, кабінет геодезії, топографії і картографії, комп'ютерний клас.

Кількість викладачів: усього 8,2 штатної одиниці, в тому числі докторів наук, професорів — 0,5, кандидатів наук, доцентів — 4,5, старших викладачів і викладачів без наукового ступеня і звання — 3,2.

Зав. кафедри канд. геогр. наук, доцент Я. М. Біланчин

Персональний склад викладачів:
Я. М. Біланчин, канд. геогр. наук, доцент.
П. І. Жанталай канд. геол. наук, доцент.
О. Л. Суворовська, канд. геол. наук, доцент.
М. Й. Тортик, канд. геол. наук, доцент.
А. М. Лялін, ст. викладач.
В. І. Тригуб, асистент.
М. В. Адобовська, асистент.
В. І. Михайлюк, д-р геол. наук, професор.
Г. С. Сухорукова, канд. сільгосп. наук, ст. наук.

У період 1991–2004 рр. кафедрою започатковано читання таких нових навчальних курсів: "Земельний кадастр і оцінка земель", "Основи прикладної геодезії", "Аерофотогеодезія", "Основи великомасштабного топографічного зйомання", "Основи землеустрою", "Ґрунтово-екологічні проблеми землеробства і меліорації земель", "Ґрунтово-екологічний моніторинг", "Персональні комп'ютери в практиці ґрунтознавства, землекористування і землевпорядкування", "Охорона ґрунтів України", "Ґрунтово-агрохімічних досліджень та еколого-агрохімічної оцінки земель", "Методика викладання у вищій школі", "Морфологія, мікроморфологія і діагностика ґрунтів України", "Основи природоохоронного та земельного права в Україні".

Гоголєв Іван Миколайович. Біографічно-бібліографічний довідник // Львівський державний аграрний університет в іменах: науково-педагогічний склад у 1946–2006 роках. – Львів, 2006. – С. 74.

Біланчин Я. М. Професор І. М. Гоголєв та його внесок у розвиток вітчизняного ґрунтознавства / Я. М. Біланчин, В. І. Тригуб // Агрохімія і ґрунтознавство : міжвід. темат. наук. зб. – Харків, 2014. – Спецвип., кн. 2 : Ґрунтознавство і меліорація ґрунтів. – С. 6–9.

ISSN 0587-2596

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР
ІНСТИТУТ ҐРУНТОЗНАВСТВА ТА АГРОХІМІЇ
імені О. Н. СОКОЛОВСЬКОГО

АГРОХІМІЯ і ҐРУНТОЗНАВСТВО

МІЖВІДОМЧИЙ ТЕМАТИЧНИЙ НАУКОВИЙ ЗБІРНИК

Спеціальний випуск до IX з'їзду
Українського товариства ґрунтознавців та агрохіміків
(30 червня – 4 липня 2014 року, м. Миколаїв)

ОХОРОНА ҐРУНТІВ – ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Книга друга

ҐРУНТОЗНАВСТВО І МЕЛІОРАЦІЯ ҐРУНТІВ

ХАРКІВ – 2014

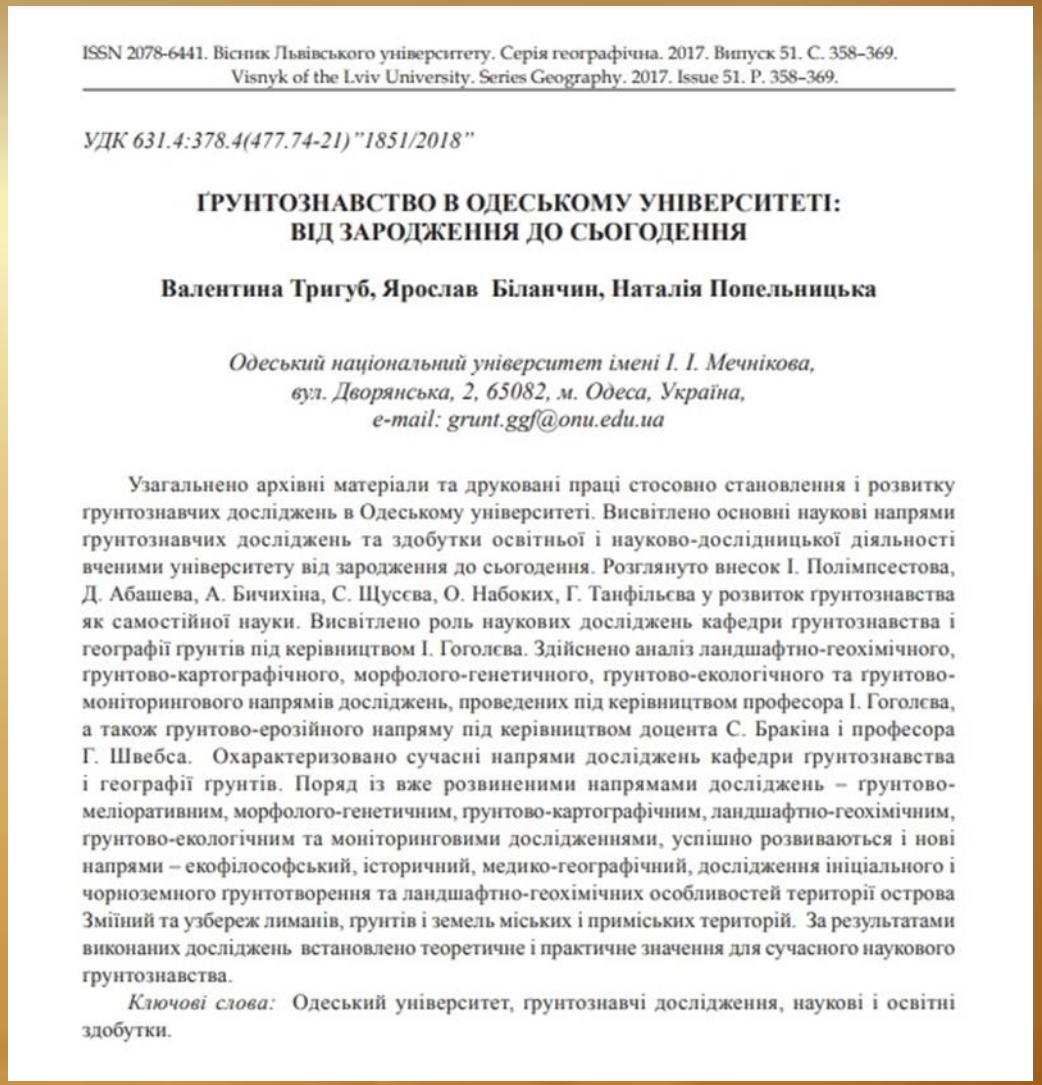

ISSN 2078-6441. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2017. Випуск 51. С. 358–369.
Visnyk of the Lviv University. Series Geography. 2017. Issue 51. P. 358–369.

УДК 631.4:378.4(477.74-21)"1851/2018"

ҐРУНТОЗНАВСТВО В ОДЕСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

Валентина Тригуб, Ярослав Біланчин, Наталія Попельницька

Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова,
вул. Дворянська, 2, 65082, м. Одеса, Україна,
e-mail: grunt.ggf@onu.edu.ua

Узагальнено архівні матеріали та друковані праці стосовно становлення і розвитку ґрунтознавчих досліджень в Одеському університеті. Висвітлено основні наукові напрями ґрунтознавчих досліджень та здобутки освітньої і науково-дослідницької діяльності вченими університету від зародження до сьогодення. Розглянуто внесок І. Полімпсестова, Д. Абашева, А. Бичихіна, С. Щусєва, О. Набоких, Г. Танфільєва у розвиток ґрунтознавства як самостійної науки. Висвітлено роль наукових досліджень кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів під керівництвом І. Гоголєва. Здійснено аналіз ландшафтно-геохімічного, ґрунтово-картографічного, морфолого-генетичного, ґрунтово-екологічного та ґрунтово-моніторингового напрямів досліджень, проведених під керівництвом професора І. Гоголєва, а також ґрунтово-ерозійного напряму під керівництвом доцента С. Бракіна і професора Г. Швебса. Охарактеризовано сучасні напрями досліджень кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів. Поряд із вже розвиненими напрямами досліджень – ґрунтово-меліоративним, морфолого-генетичним, ґрунтово-картографічним, ландшафтно-геохімічним, ґрунтово-екологічним та моніторинговими дослідженнями, успішно розвиваються і нові напрями – екофілософський, історичний, медико-географічний, дослідження ініціального і чорноземного ґрунтотворення та ландшафтно-геохімічних особливостей території острова Зміїний та узбереж лиманів, ґрунтів і земель міських і приміських територій. За результатами виконаних досліджень встановлено теоретичне і практичне значення для сучасного наукового ґрунтознавства.

Ключові слова: Одеський університет, ґрунтознавчі дослідження, наукові і освітні здобутки.

Тригуб В. Ґрунтознавство в Одеському університеті: від зародження до сьогодення / В. Тригуб, Я. Біланчин, Н. Попельницька // Вісник Львівського університету. Серія географічна. – 2017. – Вип. 51. – С. 358–369.